

Hrvatska agencija za poštu i elektroničke komunikacije
Jurišićeva 13
10 000 Zagreb

TRŽIŠTE MALOPRODAJE ŠIROKOPOJASNOG PRISTUPA INTERNETU

**Prijedlog Testa tri mjerila iz članka 53. stavka 2. Zakona o elektroničkim
komunikacijama**

srpanj 2011.

Sadržaj

1. SAŽETI PREGLED DOKUMENTA (ENG. EXECUTIVE SUMMARY)	1
2. UVOD	3
2.1. EUROPSKI REGULATORNI OKVIR ZA ELEKTRONIČKE KOMUNIKACIJE	3
2.2. ZAKON O ELEKTRONIČKIM KOMUNIKACIJAMA	4
2.3. KRONOLOŠKI SLIJED AKTIVNOSTI.....	6
3. UTVRĐIVANJE MJERODAVNOG TRŽIŠTA.....	9
4. ODREĐIVANJE GRANICA MJERODAVNOG TRŽIŠTA ZA POTREBE PROVOĐENJA TESTA TRI MJERILA.....	10
4.1. MJERODAVNO TRŽIŠTE U DIMENZIJU USLUGA.....	10
4.1.1. Usluge maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu.....	11
4.1.2. Zamjenjivost na strani potražnje	12
4.1.2.1. xDSL pristup putem bakrene parice	12
4.1.2.2. Pristup putem pokretnih mreža	16
4.1.2.3. Pristup putem kabljskih mreža	19
4.1.2.4. Pristup putem bežičnih tehnologija u nepokretnoj mreži.....	22
4.1.2.5. Pristup putem iznajmljenih vodova	24
4.1.2.6. Pristup putem svjetlovodnih niti	24
4.1.2.7. Pristup putem satelitskih veza.....	25
4.1.3. Zamjenjivost na strani ponude	25
4.1.3.1. Pristup putem kabljskih mreža	26
4.1.3.2. Pristup putem svjetlovodnih niti	26
4.1.4. Zaključak o mjerodavnom tržištu u dimenziji usluga	27
4.2. MJERODAVNO TRŽIŠTE U ZEMLJOPISNOJ DIMENZIJU	27
4.3. STAJALIŠTE NADLEŽNOG REGULATORNOG TIJELA O ODREĐIVANJU MJERODAVNOG TRŽIŠTA	28
5. TEST TRI MJERILA.....	29
5.1. PRVO MJERILO: PRISUTNOST VISOKIH I TRAJNIH ZAPREKA ZA ULAZAK NA TRŽIŠTE, STRUKTURNE, PRAVNE ILI REGULATORNE PRIRODE	29
5.1.1. Strukturne zapreke ulaska na tržište.....	30
5.1.2. Pravne ili regulatorne zapreke ulaska na tržište	37
5.1.3. Zaključak o prvom mjerilu	38
5.2. DRUGO MJERILO: STRUKTURA TRŽIŠTA KOJA NE TEŽI RAZVOJU DJELOTVORNOG TRŽIŠNOG NATJECANJA UNUTAR ODGOVARAJUĆEG VREMENSKOG OKVIRA	38
5.2.1. Zaključak o drugom mjerilu	41

5.3. TREĆE MJERILO: PRIMJENA MJERODAVNIH PROPISA O ZAŠTITI TRŽIŠNOG NATJECANJA SAMA PO SEBI NE OMOGUĆUJE NA ODGOVARAJUĆI NAČIN UKLANJANJE NEDOSTATAKA NA TRŽIŠTU	41
5.3.1. Zaključak o trećem mjerilu	44
5.4. STAJALIŠTE NADLEŽNOG REGULATORNOG TIJELA O UTVRĐIVANJU JE LI MJERODAVNO TRŽIŠTE PODLOŽNO PRETHODNOJ REGULACIJI	44
6. PRILOZI	45
6.1. PRILOG A – MIŠLJENJE AGENCIJE ZA ZAŠTITU TRŽIŠNOG NATJECANJA	45

1. Sažeti pregled dokumenta (eng. *executive summary*)

Europske direktive implementirane su u hrvatsko zakonodavstvo kroz ZEK¹ koji je stupio na snagu 01. srpnja 2008. godine. ZEK, između ostalog, propisuje uvjete obavljanja elektroničkih komunikacijskih mreža i usluga. Primjenom odredaba ZEK-a, HAKOM² osigurava uvjete za djelotvorno tržišno natjecanje, odnosno omogućava jednake uvjete za sve operatore koji djeluju na tržištima elektroničkih komunikacija.

Temeljem članka 53. stavka 1. ZEK-a, HAKOM utvrđuje mjerodavna tržišta podložna prethodnoj (*ex ante*) regulaciji, a vodeći računa o mjerodavnoj Preporuci Europske komisije iz članka 52. stavka 4. ZEK-a.

Temeljem članka 53. stavka 2. ZEK-a, HAKOM je utvrdio tržište *maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu* kao mjerodavno tržište na kojem je potrebno provesti Test tri mjerila kako bi se utvrdilo je li to mjerodavno tržište podložno prethodnoj regulaciji. Drugim riječima, navedeno tržište nije dio mjerodavne Preporuke Europske komisije o mjerodavnim tržištima podložnima prethodnoj regulaciji, što znači da je potrebno provesti Test tri mjerila kako bi se utvrdilo je li tržište podložno prethodnoj regulaciji.

HAKOM je u provedbi postupaka iz članka 53. stavka 2. ZEK-a osobito vodio računa o primjeni mjerodavnih Smjernica Europske komisije o analizi tržišta i utvrđivanju značajne tržišne snage sukladno zajedničkom regulatornom okviru za elektroničke komunikacijske mreže i usluge³.

Ukoliko utvrdi da određeno mjerodavno tržište nije podložno prethodnoj regulaciji, HAKOM donosi odluku o ukidanju svih prethodno određenih regulatornih obveza operatorima sa značajnom tržišnom snagom te ne određuje nove regulatorne obveze.

Smisao procesa određivanja granica mjerodavnog tržišta je utvrditi ograničenja odnosno prepreke s kojima se na tržištu suočavaju operatori elektroničkih komunikacijskih mreža. U procesu određivanja mjerodavnog tržišta odnosno granica samog tržišta, HAKOM je odredio dimenziju usluga i zemljopisnu dimenziju te na temelju rezultata provedene analize zamjenjivosti odredio da mjerodavno tržište *maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu* obuhvaća sljedeće usluge:

- xDSL pristup putem bakrene parice,
- pristup putem kablskih mreža te
- pristup putem svjetlovodnih niti (FttH)

neovisno o tome nudi li se navedeni pristup samostalno ili kao sastavni dio paketa elektroničkih komunikacijskih usluga.

HAKOM određuje da je mjerodavno tržište u zemljopisnoj dimenziji za tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu nacionalni teritorij Republike Hrvatske.

¹ Zakon o elektroničkim komunikacijama (NN 73/08)

² Hrvatska agencija za poštu i elektroničke komunikacije

³ OJ C 165/6; 11. srpnja 2002. godine

HAKOM je, nakon što je odredio granice mjerodavnog tržišta, proveo postupak analize tri mjerila iz članka 53. stavka 2. ZEK-a.

Na temelju provedene analize tri mjerila iz članka 53. stavka 2. ZEK-a, HAKOM je zaključio kako je tržište *maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu*, kao mjerodavno tržište podložno prethodnoj regulaciji i to iz razloga što su istodobno zadovoljena sva tri mjerila iz članka 53. stavka 2. ZEK-a. Naime, iako navedeno tržište nije dio mjerodavne preporuke Europske komisije o mjerodavnim tržištima podložnima prethodnoj regulaciji, nacionalna regulatorna tijela ovlaštena su i sama utvrditi da su pojedina tržišta, koja se razlikuju od popisa tržišta iz važeće preporuke, podložna prethodnoj regulaciji, a ovisno o prilikama u svakoj pojedinoj zemlji, ali uz uvjet da se dokaže da su na tim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila).

Na temelju svega navedenog, a u skladu s člankom 53. stavkom 4. ZEK-a, HAKOM utvrđuje mjerodavno tržište *maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu* podložnim prethodnoj regulaciji. Na navedenom tržištu HAKOM će primijeniti postupak analize tržišta iz članka 52. stavka 1. ZEK-a.

Sukladno članku 54. stavku 5. ZEK-a, HAKOM je zatražio mišljenje Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja. Mišljenje Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja o načinu na koji je HAKOM odredio mjerodavno tržište nalazi se u poglavlju 6.1. „Prilog A“ ovog dokumenta i bit će dostupno nakon završetka postupka javne rasprave.

2. Uvod

2.1. Europski regulatorni okvir za elektroničke komunikacije

Europska komisija je u ožujku 2002. godine usvojila četiri direktive koje predstavljaju regulatorni okvir iz 2002. godine na području elektroničkih mreža i komunikacijskih usluga, dok je peta direktiva, koja također predstavlja regulatorni okvir, usvojena u listopadu 2002. godine. Riječ je o sljedećih 5 direktiva:

- Direktiva 2002/19/EC Europskog parlamenta i Vijeća od 07. ožujka 2002. godine o pristupu i međupovezivanju elektroničkih komunikacijskih mreža i pripadajućih dodatnih usluga („*Direktiva o pristupu*“),
- Direktiva 2002/20/EC Europskog parlamenta i Vijeća od 07. ožujka 2002. godine o ovlaštenju na području elektroničkih komunikacijskih mreža i usluga („*Direktiva o ovlaštenju*“),
- Direktiva 2002/21/EC Europskog parlamenta i Vijeća od 07. ožujka 2002. godine o zajedničkom regulatornom okviru za elektroničke komunikacijske mreže i usluge („*Okvirna direktiva*“),
- Direktiva 2002/22/EC Europskog parlamenta i Vijeća od 07. ožujka 2002. godine o univerzalnoj usluzi i pravima korisnika vezanim uz elektroničke komunikacijske mreže i usluge („*Direktiva o univerzalnoj usluzi*“),
- Direktiva 2002/58/EC Europskog parlamenta i Vijeća o obradi osobnih podataka i zaštiti privatnosti u elektroničkom komunikacijskom sektoru („*Direktiva o privatnosti u elektroničkim komunikacijama*“).

Namjera direktiva Europske komisije jest promicanje harmonizacije u području elektroničkih komunikacija u svim članicama Europske unije.

Na temelju prvog odlomka članka 15. Okvirne direktive (Direktiva 2002/21/EC), Europska komisija je usvojila:

- Preporuku (2003/311/EC) od 11. veljače 2003. godine o mjerodavnim tržištima na području elektroničkih komunikacija podložnima prethodnoj regulaciji⁴, koja je bila na snazi do prosinca 2007. godine te je zamijenjena
- Preporukom (2007/879/EC) od 17. prosinca 2007. godine o mjerodavnim tržištima na području elektroničkih komunikacija podložnima prethodnoj regulaciji⁵.

Preporuka iz veljače 2003. godine je sadržavala 18 tržišta podložnih prethodnoj regulaciji što znači da je Europska komisija zaključila da su na tim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila), te na taj način utvrdila da su navedena tržišta podložna prethodnoj regulaciji u većini zemalja Europske unije. Navedena preporuka o mjerodavnim tržištima izmijenjena je na način da umjesto 18 mjerodavnih tržišta, na temelju nove preporuke o mjerodavnim tržištima iz prosinca 2007. godine, postoji 7 mjerodavnih tržišta koja su podložna prethodnoj regulaciji. Tržišta koja više nisu sastavni dio važeće preporuke o mjerodavnim tržištima, nacionalna regulatorna tijela i dalje mogu regulirati, ali na način da dokažu da su na tim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila).

⁴ OJ L 114/45; 08. svibnja 2003. godine

⁵ OJ L 344/65; 28. prosinca 2007. godine

Namjera preporuke o mjerodavnim tržištima jest promicanje harmonizacije u području elektroničkih komunikacija na način da isti proizvodi i usluge budu predmet analize tržišta u svim članicama Europske unije. Međutim, nacionalna regulatorna tijela zemalja članica su ovlaštena i sama utvrditi da su pojedina tržišta, koja se razlikuju od popisa tržišta iz važeće preporuke, podložna prethodnoj regulaciji, ovisno o prilikama u svakoj pojedinoj zemlji i uz uvjet da se dokaže da su na tim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila).

2.2. Zakon o elektroničkim komunikacijama

U provedbi postupka analize tržišta, koji je propisan člankom 52. ZEK-a, HAKOM osobito vodi računa o primjeni mjerodavne Preporuke Europske komisije (2007/879/EC) od 17. prosinca 2007. godine o mjerodavnim tržištima podložnima prethodnoj regulaciji i o mjerodavnim Smjernicama Europske komisije o analizi tržišta i utvrđivanju značajne tržišne snage sukladno zajedničkom regulatornom okviru za elektroničke komunikacijske mreže i usluge.

Osnovni cilj postupka analize tržišta je utvrditi postoji li na određenom tržištu djelotvorno tržišno natjecanje ili na tom tržištu postoji operator ili više operatora koji imaju značajnu ili zajedničku značajnu tržišnu snagu na mjerodavnom tržištu. Na temelju rezultata provedene analize bit će određene, zadržane, izmijenjene ili ukinute regulatorne obveze navedene u člancima od 58. do 65. ZEK-a.

Regulatorni okvir iz 2002. godine, koji je implementiran u zemljama Europske unije i u hrvatskom zakonodavstvu kroz ZEK, propisuje postupak analize tržišta u tri koraka:

1. Prvi korak odnosi se na proces utvrđivanja mjerodavnih tržišta podložnih prethodnoj regulaciji u skladu s člankom 53. ZEK-a.

U članku 52. stavku 4. ZEK-a navedeno je da će, u provedbi postupka utvrđivanja mjerodavnih tržišta podložnih prethodnoj regulaciji, HAKOM osobito voditi računa o primjeni mjerodavne preporuke Europske komisije o mjerodavnim tržištima. Obzirom da je mjerodavna preporuka o mjerodavnim tržištima stupila na snagu 28. prosinca 2007. godine i sadrži 7 tržišta podložnih prethodnoj regulaciji, HAKOM je u mogućnosti, bez dokazivanja kumulativnog zadovoljenja tri mjerila (Test tri mjerila), prethodno regulirati samo tih 7 tržišta.

Isto tako, u skladu s člankom 53. stavkom 2. ZEK-a, HAKOM može odlukom utvrditi da su i druga mjerodavna tržišta, osim mjerodavnih tržišta iz preporuke Europske komisije, podložna prethodnoj regulaciji ako su na tim tržištima istodobno zadovoljena sljedeća tri mjerila:

1. prisutnost visokih i trajnih zapreka za ulazak na tržište, strukturne, pravne ili regulatorne prirode;
2. struktura tržišta koja ne teži razvoju djelotvornog tržišnog natjecanja unutar odgovarajućeg vremenskog okvira;
3. primjena mjerodavnih propisa o zaštiti tržišnog natjecanja sama po sebi ne omogućuje na odgovarajući način uklanjanja nedostataka na tržištu.

Dakle, u slučaju kada su istodobno zadovoljena sva tri mjerila iz članka 53. stavka 2. ZEK-a, HAKOM je u mogućnosti prethodno regulirati preostalih 11 tržišta koja su bila sastavni dio stare preporuke o mjerodavnim tržištima. Isto tako, HAKOM je, u slučaju da su istodobno zadovoljena sva tri mjerila iz članka 53. stavka 2. ZEK-a, u mogućnosti prethodno regulirati i tržišta koja proizlaze iz ZOT-a⁶ ili bilo koja druga tržišta koja su specifična za područje elektroničkih komunikacijskih mreža i usluga u Republici Hrvatskoj, a ne proizlaze iz stare preporuke o mjerodavnim tržištima ili ZOT-a.

S obzirom da tržište *maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu* nije bilo sastavni dio stare preporuke te da isto nije sastavni dio niti nove preporuke o mjerodavnim tržištima, HAKOM može prethodno regulirati navedeno tržište jedino u slučaju da su istodobno zadovoljena tri mjerila iz članka 53. stavka 2. ZEK-a.

U slučaju da su zadovoljena prethodno navedena tri mjerila, HAKOM će provesti postupak analize tržišta sukladno ZEK-u.

2. *U drugom koraku HAKOM provodi analizu tržišta koja se sastoji od određivanja mjerodavnog tržišta i procjene postojanja jednog ili više operatora sa značajnom tržišnom snagom na tom mjerodavnom tržištu u svrhu ocjene djelotvornosti tržišnog natjecanja na tom mjerodavnom tržištu u skladu s člankom 54. ZEK-a i člankom 55. ZEK-a.*

U svrhu određivanja mjerodavnog tržišta, prema članku 54. ZEK-a, HAKOM utvrđuje dimenziju usluga i zemljopisnu dimenziju tržišta, vodeći osobito računa o mjerodavnim smjernicama Europske komisije o analizi tržišta i utvrđivanju značajne tržišne snage, sukladno zajedničkom regulatornom okviru za elektroničke komunikacijske mreže i usluge, te o mjerodavnoj pravnoj stečevini Europske unije iz područja tržišnog natjecanja.

Po određivanju mjerodavnog tržišta u objema navedenim dimenzijama, HAKOM će, u suradnji s Agencijom za zaštitu tržišnog natjecanja, ocijeniti djelotvornost tržišnog natjecanja na tom tržištu.

Nakon ocjene djelotvornosti tržišnog natjecanja na tom tržištu HAKOM će, u slučaju nedostatka djelotvornog tržišnog natjecanja, a sukladno članku 55. ZEK-a, procijeniti postoji li na tom mjerodavnom tržištu operator sa značajnom tržišnom snagom ili operatori sa zajedničkom značajnom tržišnom snagom.

3. *Ukoliko kroz analizu tržišta utvrdi nedostatnu djelotvornost tržišnog natjecanja na mjerodavnom tržištu, HAKOM će u trećem koraku donijeti, u skladu s člankom 56. ZEK-a, odluku o određivanju operatora sa značajnom tržišnom snagom na tom mjerodavnom tržištu, kojom će svakom operatoru sa značajnom tržišnom snagom odrediti najmanje jednu regulatornu obvezu iz članka 58. do 65. ZEK-a.*

U slučaju da nisu zadovoljena sva tri mjerila, HAKOM će ukinuti regulatorne obveze operatorima koji su imali status operatora sa značajnom tržišnom snagom na tom tržištu.

⁶ Zakon o telekomunikacijama koji je u Republici Hrvatskoj bio na snazi do 30. lipnja 2008. godine, a temeljio se na regulatornom okviru iz 1998. godine. Navedeni Zakon prepoznavao je 4 mjerodavna tržišta: tržište usluga nepokretnih javnih telefonskih mreža, tržište međusobnog povezivanja, tržište iznajmljenih telekomunikacijskih vodova i tržište javne govorne usluge u pokretnim telekomunikacijskim mrežama.

2.3. Kronološki slijed aktivnosti

Vijeće HAKOM-a je na sjednici održanoj 08. lipnja 2011. godine donijelo Odluku⁷ kojom se određuju operatori koji su obvezni dostaviti sve potrebne podatke za utvrđivanje mjerodavnog tržišta maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu. Navedenom Odlukom, Vijeće HAKOM-a je odredilo da su sljedeći operatori⁸ obvezni dostaviti sve potrebne podatke:

- Akton d.o.o., Bani 75, Buzin, 10010 Zagreb,
- Amis Telekom d.o.o., Bani 75, 10010 Zagreb,
- ANTENA J.D. d.o.o., Garićgradska 7, 10000 Zagreb,
- ABSOLUTE d.o.o., Jasenovica 9, 51515 Šilo,
- AT&T HRVATSKA d.o.o., Šarengradska 9, 10000 Zagreb,
- ALFA TELEKOM d.o.o., Aerodrom 16, 10000 Zagreb,
- B.Net Hrvatska d.o.o., Avenija Dubrovnik 16, 10020 Zagreb,
- BT Net d.o.o., Dubravkin trg 5, 10000 Zagreb,
- CANDOR d.o.o., Ilica 220, 10000 Zagreb,
- CONSILIUM d.o.o., Svete Ane 5, 31000 Osijek,
- Cogent Internet d.o.o., Radnička cesta 80, 10000 Zagreb,
- ELVIN d.o.o., Moslavačka 1/c, 31000 Osijek,
- Fenice Telekom d.o.o., Gornja Vežica 16a, 51000 Rijeka,
- FRISD d.o.o., Matka Laginje 17, 51500 Krk,
- GAZO d.o.o., Vladimira Nazora 19, 21480 Vis,
- GLOBAL NET GRUPA d.d., Trg Nikole Šubića Zrinskog 14, 10000 Zagreb,
- H1 Telekom d.d., Put Trščenice 10, 21000 Split,
- Hrvatski Telekom d.d., Savska cesta 32, 10000 Zagreb,
- Hrvatska elektroprivreda d.d., Ulica grada Vukovara, 10000 Zagreb,
- IBM Hrvatska d.o.o., Miramarska 23, 10000 Zagreb,
- Iskon Internet d.d., Garićgradska 18, 10000 Zagreb,
- KRK SISTEMI d.o.o., Scarpina 5/III., 51000 Rijeka,
- MAGIC TELEKOM d.o.o., Koprivnička 17/c, 42230 Ludbreg,
- Metronet telekomunikacije d.d., Ulica grada Vukovara 269/d, 10000 Zagreb,
- Nexcom d.o.o., Trnjanska 45, 10000 Zagreb,
- Novi net d.o.o. Merhatovec 5, 40314 Selnica,
- NET PROJEKT d.o.o., Trinajstić 97, 51215 Kastav,
- Odašiljači i veze d.o.o., Ulica grada Vukovara 269/D, 10000 Zagreb,
- OPTIKA KABEL TV d.o.o., Drage Švajcera 1, 10290 Zaprešić,
- OT - Optima Telekom d.d., Bani 75/a Buzin, 10010 Zagreb,
- ORBIS TELEKOM d.o.o., Andrije Bijankinija 6, 10430 Samobor,
- Primatel d.o.o., Drage Švajcara 1, 10290 Zaprešić,
- PONDİ d.o.o., Ostrasvska 8, 21000 Split,
- Selec d.o.o., Križanićeva 1, 10000 Zagreb,
- Softnet d.o.o., Cebini 37/2, 10000 Zagreb,
- S.B. d.o.o., Olge Ban 3, 52470 Umag,
- TELE2 d.o.o., Ulica grada Vukovara 269/D, 10000 Zagreb,

⁷ klasa: UP/I-344-01/11-07/05; urbroj: 376-11/PP-11-1 (DJ)

⁸ Operatori su poredani abecednim redom

- TEHNICORE d.o.o., Sv. Jakov 116, 47300 Ogulin,
- VIPnet d.o.o., Vrtni put 1, 10000 Zagreb,
- Voljatelj telekomunikacije d.o.o., Radnička cesta 48/1, 10000 Zagreb,
- VOX d.o.o., Mikrorajon 7a, 35000 Slavonski Brod,
- WIMAX Telecom d.o.o., Medvedgradska 1/a, 10000 Zagreb.

U skladu s navedenim, a u cilju prikupljanja svih potrebnih podataka, HAKOM je kreirao upitnik za operatore koji pružaju uslugu širokopojasnog pristupa Internetu. Navedeni upitnik sastoji se od četiri poglavlja. Prvo poglavlje odnosi se na broj širokopojasnih priključaka prema vrsti pristupa, drugo poglavlje odnosi se na broj širokopojasnih priključaka prema oglašavanim brzinama pristupa u dolaznom smjeru, treće poglavlje navedenog upitnika odnosi se na broj pretplatnika prema odabranom prometu, dok se četvrto poglavlje odnosi na broj pretplatnika koji koriste pakete usluga (2D i 3D). Podaci traženi u navedenom upitniku odnose se na razdoblje od početka 2008. godine do kraja 2010. godine.

HAKOM je, sukladno Odluci Vijeća HAKOM-a od 08. lipnja 2011. godine, 10. lipnja 2011. godine operatorima koji pružaju uslugu širokopojasnog pristupa Internetu poslao upitnik te naveo da najkasnije do 24. lipnja 2011. godine dostave zatražene podatke u elektroničkom obliku.

Operatori su dostavili podatke kako je navedeno u Tablici 1.

Tablica 1. Zaprimanje upitnika - po operatoru

Red. Broj	NAZIV OPERATORA (operatori usluge pristupa Internetu)	Datum primitka ispunjenog upitnika
1.	Akton d.o.o.	01. srpnja 2011.
2.	Amis Telekom d.o.o. ⁹	01. srpnja 2011.
3.	ANTENA J.D. d.o.o. ¹⁰	14. lipnja 2011.
4.	ABSOLUTE d.o.o.	24. lipnja 2011.
5.	AT&T HRVATSKA d.o.o.	17. lipnja 2011.
6.	ALFA TELEKOM d.o.o.	04. srpnja 2011.
7.	B.Net Hrvatska d.o.o.	28. lipnja 2011.
8.	BT Net d.o.o.	14. lipnja 2011.
9.	CANDOR d.o.o.	28. lipnja 2011.
10.	CONSILIUM d.o.o.	Nije dostavio podatke
11.	Cogent Internet d.o.o.	11. srpnja 2011.
12.	ELVIN d.o.o.	01. srpnja 2011.
13.	Fenice Telekom d.o.o.	04. srpnja 2011.

⁹ Amis Telekom d.o.o. je 20. lipnja 2011.g. zatražio produljenje roka za dostavu podataka.

¹⁰ Prema dostavljenim podacima, operatori ANTENA J.D. d.o.o., ALFA TELEKOM d.o.o., IBM Hrvatska d.o.o., KRK SISTEMI d.o.o., Nexcom d.o.o., ORBIS TELEKOM d.o.o. i S.B. d.o.o. u razdoblju koje je obuhvaćeno upitnikom nisu pružali usluge za koje se tražila dostava podataka.

14.	FRISD d.o.o.	21. lipnja 2011.
15.	GAZO d.o.o.	23. lipnja 2011.
16.	GLOBAL NET GRUPA d.d.	16. lipnja 2011.
17.	H1 Telekom d.d.	27. lipnja 2011.
18.	Hrvatski Telekom d.d. ¹¹	12. srpnja 2011.
19.	Hrvatska elektroprivreda d.d.	28. lipnja 2011.
20.	IBM Hrvatska d.o.o.	13. lipnja 2011.
21.	Iskon Internet d.d. ¹²	01. srpnja 2011.
22.	KRK SISTEMI d.o.o.	20. lipnja 2011.
23.	MAGIC TELEKOM d.o.o.	16. lipnja 2011.
24.	Metronet telekomunikacije d.d.	17. lipnja 2011.
25.	Nexcom d.o.o.	13. lipnja 2011.
26.	Novi net d.o.o.	30. lipnja 2011.
27.	NET PROJEKT d.o.o.	10. lipnja 2011.
28.	Odašiljači i veze d.o.o.	27. lipnja 2011.
29.	OPTIKA KABEL TV d.o.o.	05. srpnja 2011.
30.	OT - Optima Telekom d.d.	20. lipnja 2011.
31.	ORBIS TELEKOM d.o.o.	16. lipnja 2011.
32.	Primatel d.o.o.	30. lipnja 2011.
33.	PONDI d.o.o.	01. srpnja 2011.
34.	Selec d.o.o.	11. srpnja 2011.
35.	Softnet d.o.o.	15. lipnja 2011.
36.	S.B. d.o.o.	14. lipnja 2011.
37.	TELE2 d.o.o.	24. lipnja 2011.
38.	TEHNICORE d.o.o.	22. lipnja 2011.
39.	VIPnet d.o.o. ¹³	28. lipnja 2011.
40.	Voljatel telekomunikacije d.o.o.	27. lipnja 2011.
41.	VOX d.o.o.	17. lipnja 2011.
42.	WIMAX Telecom d.o.o.	08. srpnja 2011.

HAKOM je, po primitku ispunjenih upitnika od strane prethodno navedenih operatora elektroničkih komunikacija, započeo postupak Testa tri mjerila na mjerodavnom tržištu maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu.

¹¹ Hrvatski Telekom d.d. je 24. lipnja 2011.g. dostavio dio podatka te zatražio produljenje roka za dostavu preostalih podataka.

¹² Iskon Internet d.d. je 13. lipnja 2011.g. zatražio produljenje roka za dostavu podataka.

¹³ VIPnet d.o.o. je 17. lipnja 2011.g. zatražio produljenje roka za dostavu podataka.

3. Utvrđivanje mjerodavnog tržišta

HAKOM je nacionalna regulatorna agencija za obavljanje regulatornih i drugih poslova u okviru djelokruga i nadležnosti određenih ZEK-om. U okviru svojih nadležnosti, HAKOM je zadužen za područje tržišnog natjecanja u elektroničkim komunikacijama te sukladno članku 53. stavku 1. i stavku 2. ZEK-a utvrđuje odlukom mjerodavna tržišta podložna prethodnoj (*ex-ante*) regulaciji.

Temeljem članka 53. stavka 1. ZEK-a, HAKOM utvrđuje mjerodavna tržišta podložna prethodnoj regulaciji, vodeći pritom osobito računa o mjerodavnoj Preporuci Europske komisije iz članka 52. stavka 4. ZEK-a.

Isto tako, kako je već navedeno, u skladu s člankom 53. stavkom 2. ZEK-a, HAKOM može odlukom utvrditi da su i druga mjerodavna tržišta, osim mjerodavnih tržišta iz preporuke Europske komisije, podložna prethodnoj regulaciji, ukoliko su na tim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila).

Sukladno članku 53. stavku 1. ZEK-a, Vijeće HAKOM-a je 08. lipnja 2011. godine Odlukom odredilo operatore koji su obvezni dostaviti sve potrebne podatke za utvrđivanje tržišta:

- *maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu.*

Navedeno tržište nije dio važeće preporuke Europske komisije o mjerodavnim tržištima podložnima prethodnoj regulaciji, što upućuje na potrebu provođenja Testa tri mjerila radi ocjene djelotvornosti tržišnog natjecanja na navedenom tržištu.

Utvrđivanje mjerodavnog tržišta predstavlja temelj za provođenje Testa tri mjerila te, u slučaju da su sva tri mjerila istodobno zadovoljena, provođenje analize tržišta koja se sastoji od određivanja mjerodavnog tržišta i procjene postojanja jednog ili više operatora sa značajnom tržišnom snagom na tom tržištu te određivanja regulatornih obveza operatorima sa značajnom tržišnom snagom.

4. Određivanje granica mjerodavnog tržišta za potrebe provođenja Testa tri mjerila

Smisao procesa određivanja mjerodavnog tržišta je utvrditi ograničenja s kojima se na tržištu suočavaju operatori elektroničkih komunikacijskih mreža i/ili usluga. U procesu određivanja mjerodavnog tržišta odnosno granica samog tržišta, HAKOM je obvezan odrediti dimenziju usluga i zemljopisnu dimenziju, vodeći pritom osobito računa o mjerodavnim smjernicama Europske komisije o analizi tržišta i utvrđivanju značajne tržišne snage te o mjerodavnoj pravnoj stečevini Europske unije iz područja tržišnog natjecanja.

Pri određivanju mjerodavnog tržišta odnosno dimenzije usluga i zemljopisne dimenzije polazi se od utvrđivanja zamjenjivosti ponude i zamjenjivosti potražnje. Pomoću zamjenjivosti na strani potražnje utvrđuju se usluge koje korisnici smatraju zamjenskim uslugama. Zamjenska usluga je svaka usluga koja s obzirom na svoja svojstva, cijenu, namjenu i navike korisnika može zamijeniti drugu uslugu i na taj način zadovoljiti istorodnu potrebu korisnika. S druge strane, zamjenjivost na strani ponude ukazuje na spremnost operatora da odmah, odnosno u kratkom roku ponudi istovjetnu uslugu, bez izlaganja značajnim dodatnim troškovima.

Za razliku od potencijalne konkurencije, kod zamjenjivosti na strani ponude aktivni operator u kratkom roku reagira na povećanje cijene. Potencijalni konkurenti trebaju više vremena kako bi počeli nuditi istovjetnu uslugu na tržištu. Nadalje, u slučaju postojanja zamjenjivosti na strani ponude već aktivni operatori se ne izlažu dodatnim troškovima, a ulazak potencijalnih konkurenata podrazumijeva značajne nenadoknadive troškove (eng. *sunk cost*).

Jedan od načina kojim je moguće procijeniti postojanje zamjenjivosti na strani ponude i potražnje jest primjena testa hipotetskog monopola (hipotetsko povećanje cijene). Sukladno navedenom testu, postavlja se pitanje što se događa u situaciji malog, ali značajnog, trajnog povećanja cijena usluge uz pretpostavku da cijene svih drugih usluga ostanu iste, pri čemu se u pravilu u obzir uzima trajni rast cijena od 5% do 10%.

4.1. Mjerodavno tržište u dimenziji usluga

Važeća Preporuka, kao ni prethodna, ne prepoznaje tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu kao tržište podložno prethodnoj regulaciji. Naime, Europska komisija smatra da je učinkovitom regulacijom na veleprodajnoj razini, moguće osigurati tržišno natjecanje na maloprodajnoj razini. Međutim, kako je gore u dokumentu i navedeno, nacionalna regulatorna tijela zemalja članica su ovlaštena i sama utvrditi da su pojedina tržišta, koja se razlikuju od popisa tržišta iz važeće Preporuke, podložna prethodnoj regulaciji, ovisno o prilikama u svakoj pojedinoj zemlji i uz uvjet da se dokaže da su na tim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila).

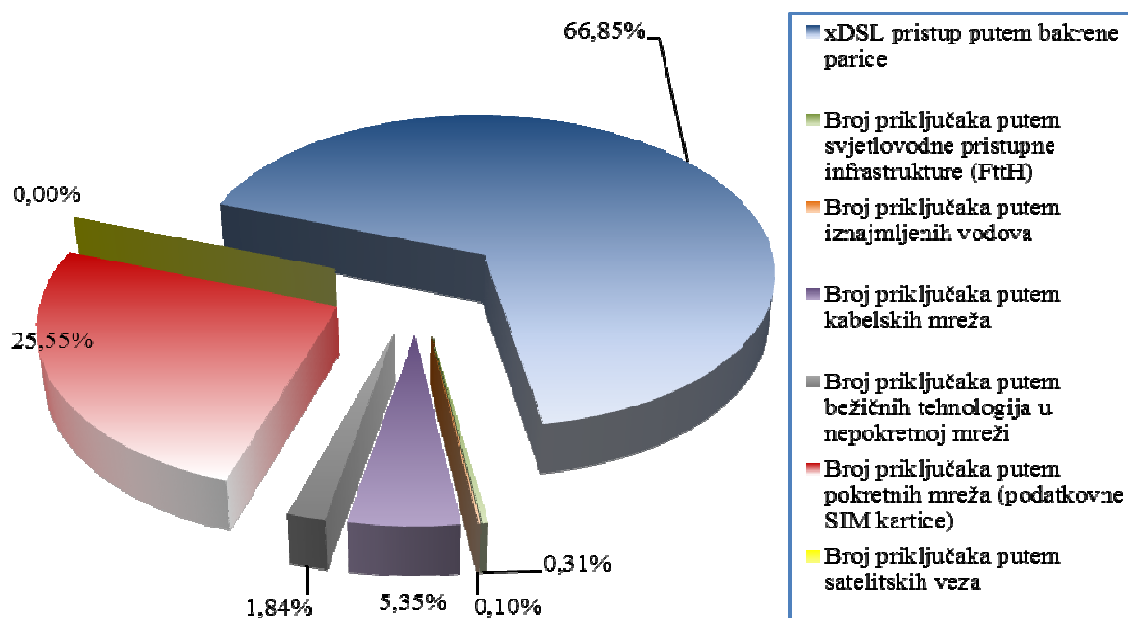
U nastavku poglavlja HAKOM će utvrditi dimenzije usluga mjerodavnog tržišta maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu, odnosno utvrditi zamjenske usluge razmatrajući načine putem kojih operatori na maloprodajnom tržištu pružaju krajnjem korisniku širokopojasni pristup Internetu, a pri tome uvažavajući budući razvoj tržišta. U svrhu pružanja usluge maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu, operatori ili imaju izgrađenu vlastitu infrastrukturu ili koriste veleprodajne usluge ostalih operatora kako bi osigurali pristup do krajnjeg korisnika.

4.1.1. Usluge maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu

Prema podacima prikupljenim upitnikom, pri čemu se za potrebe ove analize pod širokopojasnim pristupnim brzinama smatraju dolazne brzine veće od 144 kbit/s¹⁴, krajnjem korisniku je u Republici Hrvatskoj usluga širokopojasnog pristupa Internetu dostupna na sljedeće načine:

- xDSL pristup putem bakrene parice¹⁵,
- pristup putem pokretnih mreža (EDGE, UMTS, HSDPA),
- nepokretni bežični pristup (*Homebox*, WiMAX, Wi-Fi *Hot-Spots*),
- pristup putem kabelskih mreža,
- pristup putem iznajmljenih vodova (različito od xDSL pristupa putem bakrene parice, nepokretnog bežičnog pristupa te pristupa putem svjetlovodnih kabela),
- pristup putem svjetlovodnih niti (FttH), te
- pristup putem satelitskih veza.

Slika 1. Krajnji korisnici usluge širokopojasnog pristupa Internetu prema načinu pristupa¹⁶

Izvor: Upitnik za tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa

Prema dostavljenim podacima, ADSL pristup¹⁷ putem bakrene parice je najzastupljeniji način širokopojasnog pristupa Internetu s udjelom od 66,85%, a slijede pristup putem pokretnih mreža s 25,55%, širokopojasni pristup Internetu putem kabelskih mreža s 5,35% te nepokretni bežični pristup s 1,84%, dok udjel ostalih tehnologija iznosi 0,41% (slika 1.).

¹⁴ U skladu s definicijom Komunikacijskog odbora (Communication Committee) – odbor koji pomaže Europskoj komisiji u izvršenju njezinih ovlasti koje ima na temelju Regulatornog okvira iz 2002. godine

¹⁵ ADSL, ADSL2, ADSL2+, VDSL, VDSL2

¹⁶ Broj priključaka putem satelitskih veza je na slici prikazan s udjelom od 0,00% jer se prva znamenka veća od nule pojavljuje tek na četvrtoj decimali

¹⁷ Prema dostavljenim podacima, svi xDSL priključci u Republici Hrvatskoj ostvareni su korištenjem ADSL tehnologije. Za potrebe ovog dokumenta, osim ako nije drugačije naznačeno, pod pojmom ADSL pristup putem bakrene parice smatrat će se pristup na temelju ADSL, ADSL2 te ADSL2+ tehnologije.

4.1.2. Zamjenjivost na strani potražnje

Učinci zamjenjivosti na strani potražnje na maloprodajnoj razini predstavljaju učinke zamjenjivosti javno ponuđenih elektroničkih komunikacijskih usluga na mjerodavnom tržištu zbog kojih korisnici mogu odgovoriti na povećanje cijene jedne usluge prelaskom na potrošnju druge usluge istog operatora ili iste, odnosno zamjenskih usluga drugih operatora na mjerodavnom tržištu. Drugim riječima, zamjenjivost na strani potražnje događa se u trenutku kada korisnik određene usluge prelazi na druge, zamjenske usluge kao odgovor na relativno povećanje cijene usluge koju koristi.

U teoriji, ako operator koji nudi uslugu poveća cijenu te usluge, korisnici su u mogućnosti prijeći na zamjenske usluge drugih operatora te operatora koji je povisio cijenu svojih usluga prisiliti da cijene vrati na razinu na kojoj su bile prije povećanja iz razloga što će u suprotnom početi gubiti korisnike, a samim time i prihode. Primjena prethodno navedenog argumenta ovisi o snazi zamjenjivosti na strani potražnje, odnosno, što je zamjenjivost na strani potražnje jače izražena, operatori su više ograničeni u mogućnosti povećavanja cijena usluga koje nude svojim korisnicima.

U ovom poglavlju HAKOM određuje granice tržišta maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu i to na način da utvrdi usluge koje korisnici smatraju zamjenskim uslugama. HAKOM smatra da je, kao polazište u odnosu na koje se utvrđuju zamjenske usluge potrebno uzeti uslugu koja je najzastupljenija.

S obzirom da su na maloprodajnoj razini širokopojasnog pristupa Internetu najzastupljenije usluge koje se temelje na ADSL pristupu putem bakrene parice (slika 1.), cilj HAKOM-a je utvrditi postoje li na maloprodajnoj razini zamjenske usluge ADSL pristupu putem bakrene parice, na način da se zamjenskim uslugama smatraju usluge koje u slučaju hipotetskog povećanja cijena mogu zamijeniti tu mjerodavnu uslugu na način da zadovolje istovjetnu potrebu korisnika.

Nadalje, ADSL pristup Internetu putem bakrene parice se krajnjim korisnicima može nuditi kao samostalna usluga, ali i u kombinaciji s još jednom ili više elektroničkih komunikacijskih usluga (npr. javno dostupna telefonska usluga i/ili IPTV) u sklopu paketa usluga. Kako se ADSL pristup unutar paketa usluga ni po čemu ne razlikuje od onoga koji se korisnicima nudi samostalno, HAKOM smatra kako je, prilikom utvrđivanja najzastupljenije usluge, potrebno zanemariti činjenicu da se u paketu usluga uz ADSL pristup nude i druge usluge te ADSL pristup iz paketa usluga promatrati na isti način kao samostalni ADSL pristup.

4.1.2.1. xDSL pristup putem bakrene parice

4.1.2.1.1. ADSL pristup putem bakrene parice

ADSL pristup putem bakrene parice omogućava prijenos podataka s većom brzinom u smjeru prema korisniku (eng. *downstream*) i manjom prema ponuditelju usluge (eng. *upstream*), te je primjeren za prijenos podataka velikim brzinama i pristup povezanim sadržajima, pri čemu prijenosna brzina ovisi o dužini i tipu parice. ADSL tehnologija na maloprodajnoj razini je primjerena za pretraživanje Interneta i korištenje multimedijских usluga koje zahtijevaju veću širinu pojasa prema korisniku i manju u suprotnom smjeru.

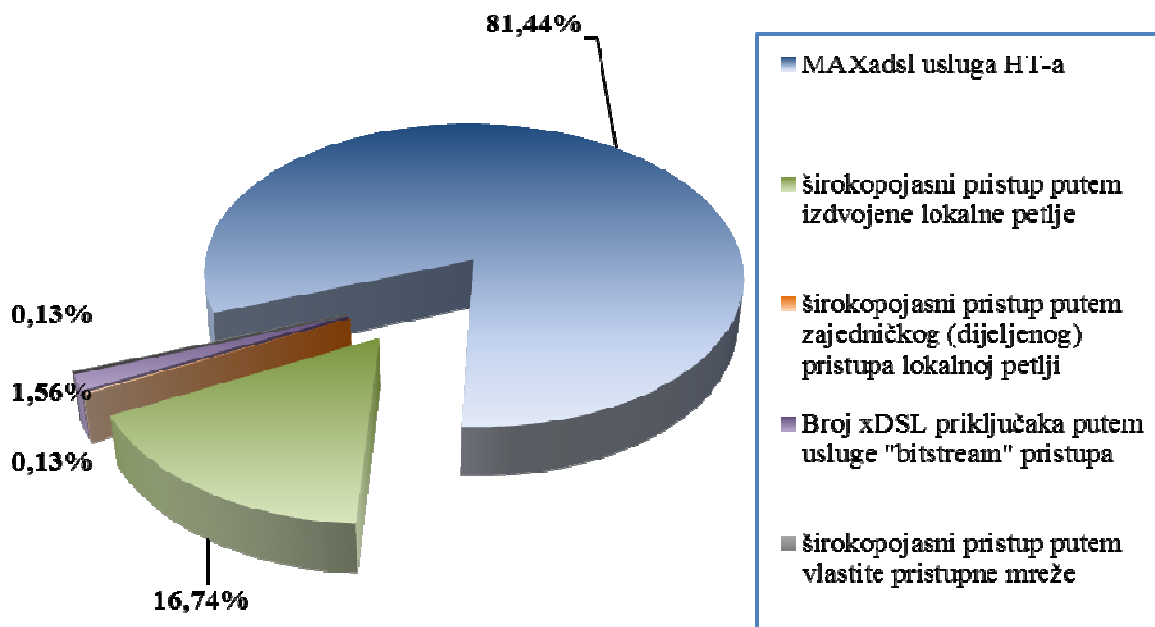
U Republici Hrvatskoj najveći broj bakrenih parica je u vlasništvu HT-a, koji je bivši monopolist i vlasnik javne elektroničke komunikacijske mreže s daleko najvećim brojem aktivnih bakrenih parica. Zemljopisna dostupnost/raširenost tih bakrenih parica je vrlo široka iz razloga što je HT kao operator univerzalnih usluga obvezan svim korisnicima ponuditi pristup svojoj mreži. Pristupna mreža HT-a je bila izgrađena tijekom dugog vremenskog razdoblja dok je HT bio javno poduzeće i dio HPT-a¹⁸ te u daljnjem razdoblju u kojem je uživao ekskluzivna prava.

Uslugu širokopojasnog pristupa Internetu putem ADSL pristupa putem bakrene parice krajnjim korisnicima nude i drugi operatori, i to ponajviše putem HT-ovih veleprodajnih usluga, pri čemu bakrene parice ostaju u vlasništvu HT-a. Broj korisnika kojima pružaju širokopojasni pristup Internetu putem ADSL tehnologije s izravnim priključkom na vlastitu mrežu je zanemariv¹⁹.

Veleprodajne usluge HT-a putem kojih drugi operatori pružaju krajnjim korisnicima uslugu širokopojasnog pristupa Internetu su usluga izdvojenog pristupa lokalnoj petlji s jedne strane, te usluga *bitstream* pristupa s druge strane. Slijedom navedenog, u Republici Hrvatskoj krajnji korisnici koji ostvaruju širokopojasni pristup Internetu putem ADSL pristupa putem bakrene parice mogu biti korisnici:

- MAXadsl usluge HT-a,
- drugih operatora temeljem usluge izdvojenog pristupa lokalnoj petlji,
- drugih operatora temeljem usluge zajedničkog (dijeljenog) pristupa lokalnoj petlji,
- drugih operatora putem usluge *bitstream* pristupa, te
- drugih operatora putem izravnog priključka na mrežu tog operatora.

Slika 2. Krajnji korisnici širokopojasnog pristupa Internetu putem ADSL pristupa putem bakrene parice

Izvor: Upitnik za tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa

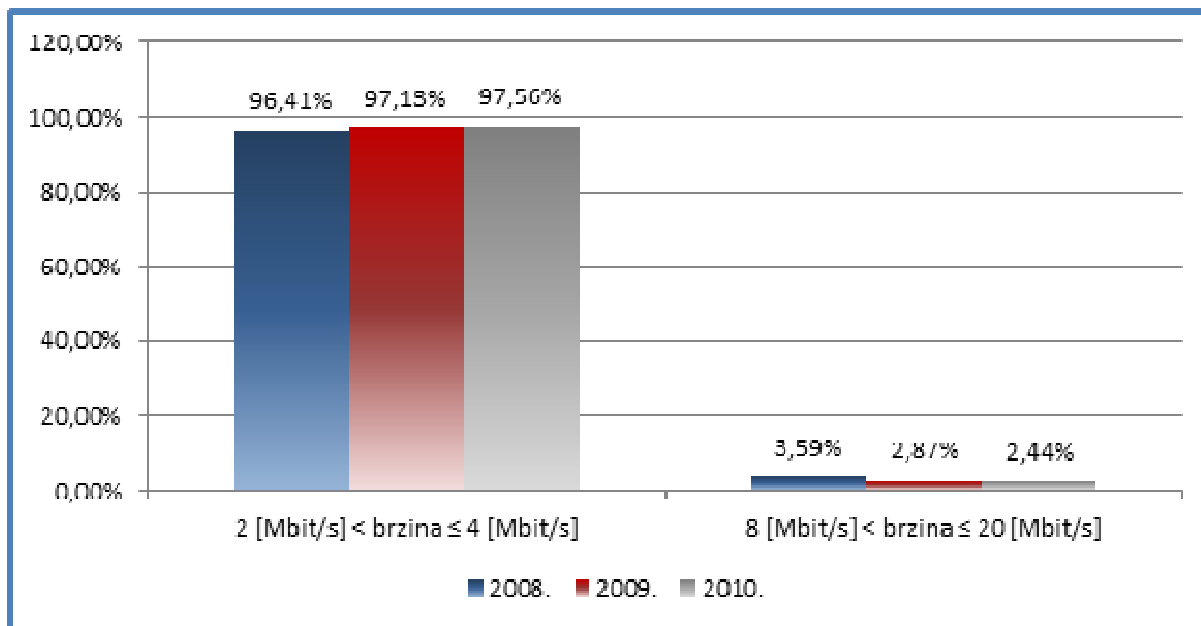
¹⁸ Hrvatska pošta i telekomunikacije

¹⁹ Na kraju 2010. godine udjel priključaka ostalih operatora putem vlastite mreže je iznosio 0,13%

Najveći broj krajnjih korisnika koji ostvaruju širokopojasni pristup Internetu putem ADSL pristupa putem bakrene parice, i to njih 81,44%, su korisnici MAXadsl usluge HT-a (slika 2.).

HT u okviru svojih tarifnih paketa nudi tri razreda pristupnih brzina, od kojih je čitavo vrijeme najzastupljenija osnovna pristupna brzina koja trenutno iznosi do 4 Mbit/s u dolaznom smjeru (slika 3.). Mjesečna naknada za osnovnu dolaznu pristupnu brzinu trenutno iznosi 79,64 kn (PDV uključen).

Slika 3. Podjela krajnjih korisnika HT-a ovisno o pristupnoj brzini uključenoj u tarifni paket

Izvor: Upitnik za tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa-HT

Uz svaku pristupnu brzinu, HT nudi krajnjem korisniku određenu količinu prometa, odnosno prijenosa podataka. HT nudi osnovni paket prometa s uključenim 1 GB prometa i paket s neograničenim prometom, dok se količina prometa uključena u *Super* paket²⁰ mijenjala tijekom vremena. U tablici 2. nalazi se pregled mjesečnih naknada za promet unutar tarifnih paketa koje HT trenutno nudi.

Tablica 2. Mjesečna naknada za promet unutar tarifnih paketa HT-a

Naziv paketa	Cijena u kn (PDV uključen)
MAXadsl Start 1GB	20,16
MAXadsl Super	59,48
Flat	99,81

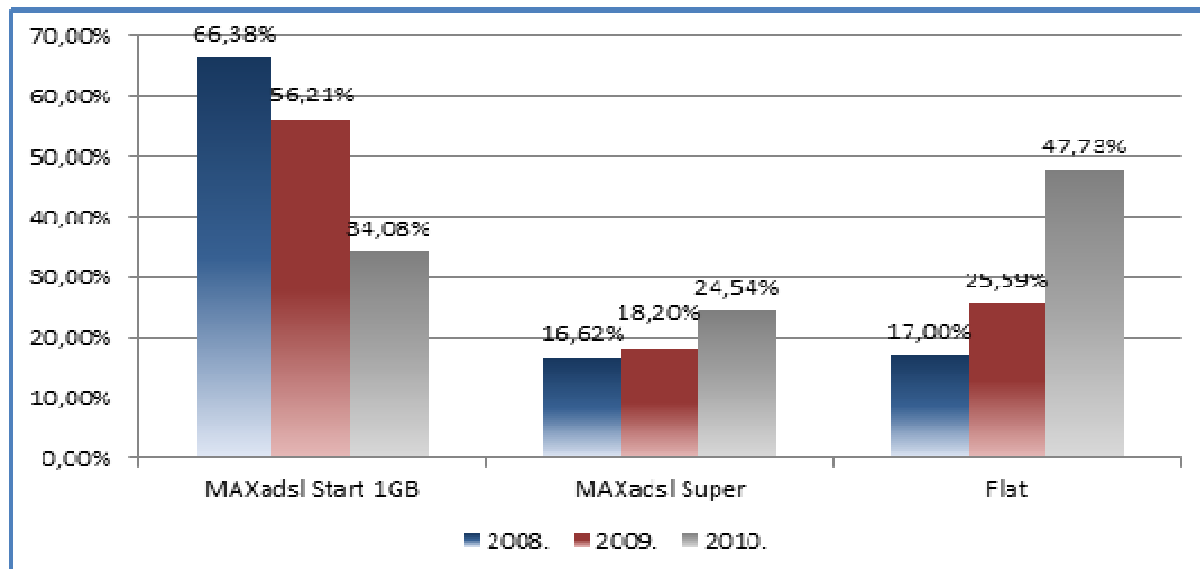
Izvor: Službene Internet stranice HT-a

Kao što je vidljivo iz slike 4., krajnji korisnici HT-a danas najviše koriste paket s neograničenim prometom. S porastom ponude sadržaja i potreba krajnjih korisnika te

²⁰ Super paket je u početku uključivao 2 GB, nakon toga 5 GB, zatim 10 GB, dok trenutno uključuje 15 GB prometa.

smanjivanjem iznosa mjesečne naknade za pakete s neograničenim prometom, uz nepromijenjenu mjesečnu naknadu za osnovni paket, u razdoblju obuhvaćenom upitnikom može se primijetiti konstantan rast udjela korisnika paketa s neograničenim prometom.

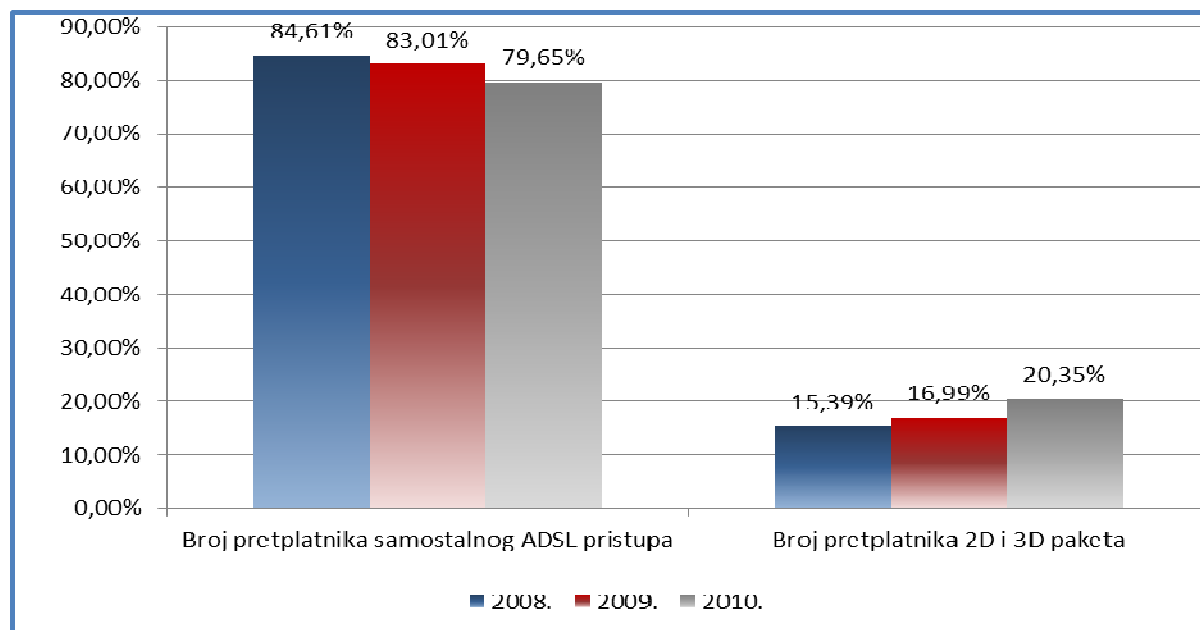
Slika 4. Podjela krajnjih korisnika HT-a ovisno o prometu uključenom u tarifni paket

Izvor: Upitnik za tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa

Uz MAXadsl uslugu, HT nudi i uslugu televizije temeljene na internetskom protokolu (IPTV) pod nazivom MAXtv²¹, koja je krajem 2010. godine brojila oko 300.000 korisnika.

Slika 5. Odnos samostalnog ADSL pristupa i paketa usluga svih operatora na tržištu

Izvor: Upitnik za tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa

²¹ Cijena mjesečne naknade Osnovnog paketa uz ADSL pristup iznosi 65,52 kn (s PDV-om), odnosno Osnovnog Extra paketa uz ADSL pristup 79,00 kn (s PDV-om).

Kao što je već ranije spomenuto, ADSL pristup putem bakrene parice krajnjim korisnicima se uglavnom nudi samostalno, ali sve više i u sklopu paketa usluga koji osim ADSL pristupa uključuju i javno dostupnu telefonsku uslugu i/ili IPTV (slika 5.).

Iako paketi usluga, zbog ponude više usluga, imaju i višu cijenu od samostalnog ADSL pristupa, HAKOM smatra da će krajnji korisnici navedene pakete smatrati zamjenskim uslugama ADSL pristupu iz razloga što znaju da se razlika u cijeni očituje u ostalim uslugama koje se nude unutar paketa (javno dostupna telefonska usluga, IPTV), a ne u samoj usluzi ADSL pristupa. Iz tog razloga, HAKOM smatra kako su samostalni ADSL pristup i ADSL pristup unutar paketa usluga sastavni dio istog mjerodavnog tržišta.

4.1.2.1.2. VDSL pristup putem bakrene parice

S porastom ponude sadržaja za koji je potreban širokopojasni pristup Internetu te uz sve veću potražnju za uslugom IP televizije, raste potražnja korisnika za većim kapacitetima, odnosno prijenosnim brzinama širokopojasnog pristupa Internetu, pa bi se ADSL pristup putem bakrene parice mogao pokazati nedovoljno učinkovitim u situacijama u kojima je potreban istovremeni prijenos govorne telefonije, interaktivnog videa i brzih podatkovnih usluga između krajnjih korisnika i lokalne centrale.

Skraćivanjem bakrene parice, odnosno kabela s upredenim paricama na način da se isti zamjenjuje svjetlovodnim kablom od glavnog razdjelnika do uličnog kabineta ili druge sabirne točke u nepokretnoj elektroničkoj komunikacijskoj mreži te postavljanjem DSLAM-a (eng. *Digital subscriber line access multiplexer*) unutar uličnog kabineta ili neke druge sabirne točke, operator putem VDSL tehnologije, a posebice VDSL2 tehnologije omogućava krajnjim korisnicima brži prijenos podataka na kraćim udaljenostima u odnosu na prijenos podataka putem ADSL tehnologije. VDSL2 je prije svega specificiran kako bi podržao prijenos višekanalnog HDTV-a (eng. *High Definition Television*), videa na zahtjev (eng. *Video on Demand, VoD*) i videokonferencija, te prijenos govora putem internetskog protokola (VoIP). Dakle, VDSL2 predstavlja dobro rješenje za tzv. triple play usluge.

Zbog svega navedenog, HAKOM smatra kako VDSL pristup putem bakrene parice predstavlja primjerenu zamjensku uslugu ADSL pristupu putem bakrene parice, odnosno da će korisnici u slučaju hipotetskog porasta cijene usluge koja se temelji na ADSL tehnologiji, istu zamijeniti uslugom koja se pruža na temelju VDSL tehnologije. Drugim riječima, usluge temeljene na VDSL tehnologiji će biti zamjenjive s već postojećim uslugama temeljenim na ADSL tehnologiji iz razloga što će se na taj način zadovoljiti potreba korisnika za kvalitetnijim, bržim i inovativnim uslugama.

4.1.2.2. Pristup putem pokretnih mreža

Širokopojasni pristup Internetu putem pokretnih mreža je nakon ADSL pristupa putem bakrene parice najzastupljeniji način pristupa Internetu s udjelom od 25,55%. Širokopojasni pristup Internetu putem pokretnih mreža, temeljen na EDGE, UMTS ili HSDPA tehnologiji, omogućava krajnjem korisniku da putem prijenosnog uređaja (telefona ili računala) pristupa Internetu s bilo koje lokacije, ovisno o zemljopisnoj pokrivenosti EDGE, UMTS i HSDPA signalom. Krajnji korisnik navedeni pristup ostvaruje korištenjem podatkovne kartice ili podatkovnog modema.

Brzina odnosno kvaliteta usluge koju krajnji korisnik može dobiti određena je karakteristikama pristupne tehnologije. Tako EDGE tehnologija koja omogućava prijenos podataka po pristupnim brzinama do 220 kbit/s, a što je znatno niže u odnosu na brzine koje omogućava ADSL pristup putem bakrene parice, nije usporediva s ADSL tehnologijom. Navedeno vrijedi i za UMTS tehnologiju pomoću koje je moguće ostvariti pristup po brzinama do 384 kbit/s. Međutim, HSDPA tehnologija, koja omogućava prijenos podataka od 1,8 do 3,6 Mbit/s²², je u pogledu pristupne brzine usporediva s ADSL pristupom Internetu putem bakrene parice.

Širokopojasni pristup Internetu putem pokretnih mreža u odnosu na ADSL pristup putem bakrene parice ima još nekoliko ograničenja koja onemogućavaju njihovu usporedivost. Naime, stvarna brzina kojom korisnik pristupa Internetu putem pokretnih mreža ovisi o kvaliteti prijema signala, odnosno o blizini bazne stanice operatora pokretne mreže i broju korisnika koji u isto vrijeme ostvaruju pristup Internetu te je zbog toga često niža od najvećih brzina koje omogućavaju gore navedene tehnologije pokretnih mreža. Isto tako, a iz razloga što kod pokretnih mreža govor ima apsolutnu prednost pred ostalim uslugama, u slučaju opterećenja mreže govornim prometom, dolazi do pada prijenosnih brzina.

Analiza cijena usluge širokopojasnog pristupa Internetu je pokazala kako krajnji korisnik za tarifne pakete s uključenih 1 GB prometa²³ plaća nešto nižu cijenu za pristup putem pokretnih mreža u odnosu na cijenu koju bi platio za ADSL pristup putem bakrene parice (vidi tablicu 3). Naime, mjesečna naknada u navedenim tarifnim paketima iznosi od 75,00 do 99,00 kn, dok mjesečna naknada u istovrsnim tarifnim paketima putem ADSL pristupa putem bakrene parice iznosi 99,80 kn²⁴.

Tablica 3. Pristup Internetu putem pokretnih mreža

Operator	Naziv paketa	Promet uključen u paket	Cijena u kn (PDV uključen)
HT	Mini	1600 MB	50,00
	S	500 MB	50,00
	M	1 GB	75,00
	L	3 GB	125,00
	XL	20 GB	200,00
Vipnet	200 MB	200 MB	29,00
	1GB	1 GB	99,00
	5GB	5 GB	199,00
	10GB	10 GB	299,00
	12GB	12 GB	399,00
Tele2	500 MB	500 MB	65,00
	1G	1G	85,00
	5G	5G	175,00

Izvor: službene Internet stranice operatora HT, Vipnet i Tele2

Napomena: Svim pretplatnicima mobilnog Interneta naplaćuje se dodatno i naknada za uporabu radijske frekvencije u iznosu od 10,00 kn mjesečno

²² Teoretski do 14,4 Mbit/s

²³ Korisnici širokopojasnog pristupa Internetu putem pokretnih mreža najviše koriste pakete s uključenim 1 GB prometa.

²⁴ Navedena cijena odnosi se na najzastupljeniji tarifni paket HT-a u okviru kojeg dolazna pristupna brzina iznosi 4 Mbit/s, s uključenih 1 GB prometa.

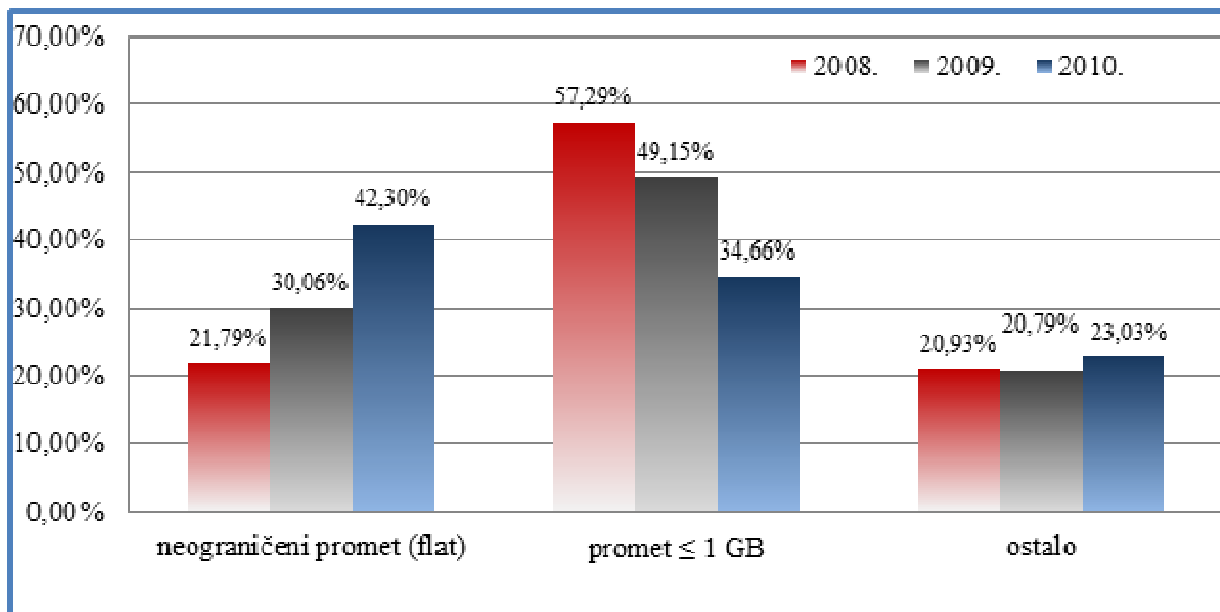
Međutim, cijene tarifnih paketa s većom količinom uključenog prometa na temelju pristupa putem pokretnih mreža su više u odnosu na cijene sličnih paketa na temelju ADSL pristupa putem bakrene parice. Naime, najveći paket koji krajnji korisnik može dobiti putem pokretnih mreža uključuje 20 GB i iznosi 200,00 kn, dok ADSL pristupom putem bakrene parice može dobiti paket s neograničenim prometom po cijeni od 158,64 kn²⁵.

Cijena dodatnog prijenosa podataka²⁶ u tarifnim paketima putem pokretnih mreža obračunava se po MB-u i iznosi od 0,20 do 0,29 kn/MB. S obzirom da cijena navedenog dodatnog prijenosa 1 GB podataka iznosi od 200,00 do 290,00 kn, može se zaključiti kako ista nije usporediva s cijenom dodatnog GB u tarifnim paketima koji se nude na temelju ADSL pristupa putem bakrene parice po cijeni od 20,16 kn²⁷.

Iz svega navedenog proizlazi da tarifni paketi temeljem pristupa putem pokretnih mreža nisu usporedivi sa paketima koji se nude temeljem ADSL pristupa putem bakrene parice. Naime, iako su navedeni paketi cjenovno usporedivi u slučaju kada uključuju 1 GB prometa, za sve ostale pakete, kao i za cijenu dodanog prometa, to nije slučaj.

Nadalje, za razliku od tarifnih paketa putem ADSL pristupa putem bakrene parice, korisnik širokopojasnog pristupa Internetu putem pokretnih mreža nema mogućnost odabira paketa s neograničenim prometom. S obzirom da većina korisnika danas koristi pakete s neograničenim prometom (slika 6.), HAKOM smatra da usluga širokopojasnog pristupa Internetu putem pokretnih mreža nije zamjenska usluga ADSL pristupu putem bakrene parice.

Slika 6. Udjeli korisnika prema odabranom paketu prometa

Izvor: Upitnik za tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa

Također, provođenjem testa hipotetskog monopola HAKOM je utvrdio da usluga pristupa Internetu putem pokretnih mreža nije zamjenska usluga ADSL pristupu putem bakrene parice

²⁵ Navedena cijena odnosi se na tarifni paket HT-a u okviru kojeg dolazna pristupna brzina iznosi 4 Mbit/s sa ugovornom obvezom na 12 mjeseci, dok bi cijena paketa bez ugovorne obveze iznosila 179,45 kn.

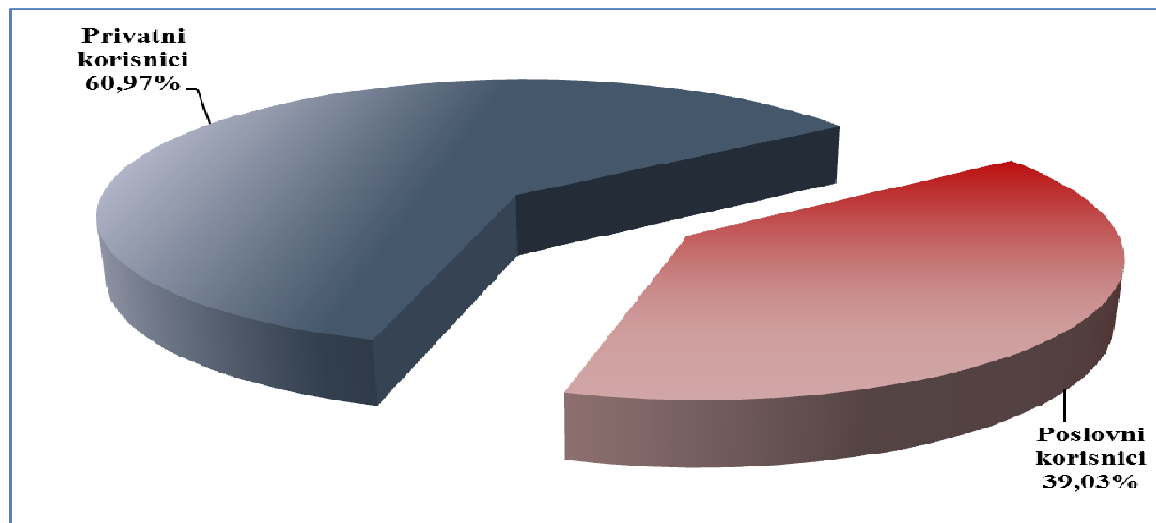
²⁶ Dodatni promet, odnosno promet koji nije uključen u tarifni paket.

²⁷ Cijena dodatnog GB prometa u okviru tarifnih paketa HT-a.

budući da povećanje maloprodajnih cijena tarifnih paketa koji se temelje na ADSL pristupu putem bakrene parice od 5 do 10 % neće utjecati na odluku krajnjih korisnika da zamijene navedenu uslugu uslugom širokopojasnog pristupa Internetu putem pokretnih mreža.

Isto tako, za razliku od usluge ADSL pristupa putem bakrene parice za koju se većinom odlučuju privatni korisnici²⁸, korisnici usluga pristupa Internetu putem pokretnih mreža su velikim dijelom i poslovni korisnici (slika 7.).

Slika 7. Usluga širokopojasnog pristupa Internetu putem pokretnih mreža prema vrsti korisnika

Izvor: Tromjesečni podaci o stanju na tržištu elektroničkih komunikacija u RH (Q1 2011)

Upravo zbog činjenice da navedenu uslugu gotovo podjednako koriste i privatni i poslovni korisnici, te uz pretpostavku da je navedena usluga primarno potrebna zbog karakteristike mobilnosti, može se zaključiti da ista ne predstavlja zamjensku uslugu, već prije komplementarnu uslugu ADSL pristupu putem bakrene parice.

Slijedom svega navedenog, HAKOM smatra da, s obzirom na funkcionalne, a u određenoj mjeri i cjenovne karakteristike, usluga pristupa Internetu putem pokretnih mreža ne predstavlja zamjensku uslugu ADSL pristupu putem bakrene parice, već prije komplementarnu uslugu koju će korisnici koristiti u situacijama kada imaju potrebu za karakteristikom mobilnosti koju im navedena usluga nudi. Međutim, s obzirom na porast udjela pristupa Internetu putem pokretnih mreža u ukupnom broju priključaka širokopojasnog pristupa Internetu, HAKOM će promatrati daljnji razvoj navedene usluge i utjecaj iste na tržište širokopojasnog pristupa Internetu.

4.1.2.3. Pristup putem kabljskih mreža

Pristup putem kabljskih mreža je širokopojasni pristup Internetu koji korisniku omogućava povezivanje upotrebljavajući koaksijalni kabel (ili putem hibridne svjetlovodno-koaksijalne mreže) kojim se ujedno razlaže i signal kabljske televizije. Iako je prvotna namjena kabljske mreže bila pružanje televizijskog sadržaja, danas sve više kabljskih operatera, pomoću

²⁸ Prema podacima za prvo tromjesečje 2011. godine, oko 84% korisnika ADSL pristupa putem bakrene parice su privatni korisnici

određenih tehničkih preinaka na mreži, može svojim krajnjim korisnicima pružati javno dostupnu telefonsku uslugu i prijenos podataka.

Širokopojasni pristup Internetu putem kabljskih mreža može se, osim samostalno, pružati i u kombinaciji s javno dostupnom telefonskom uslugom i/ili IPTV-om unutar posebno složenih paketa usluga koji su, prema prikupljenim podacima, sve popularniji među krajnjim korisnicima²⁹. HAKOM je u ovom slučaju zauzeo isti stav kao i kod ADSL pristupa putem bakrene parice.

Naime, neovisno što je naknada za pakete usluga veća od naknade za samostalni pristup, HAKOM smatra kako su samostalni pristup putem kabljskih mreža i pristup putem kabljskih mreža unutar paketa usluga sastavni dio istog mjerodavnog tržišta. Kao što je prethodno spomenuto, HAKOM smatra da će krajnji korisnici navedene pakete smatrati zamjenskim uslugama samostalnom pristupu iz razloga što znaju da se razlika u cijeni očituje u ostalim uslugama koje se nude unutar paketa usluga (javno dostupna telefonska usluga, IPTV), a ne u samoj usluzi širokopojasnog pristupa Internetu putem kabljskih mreža.

Širokopojasni pristup Internetu putem kabljskih mreža osigurava prijenos podataka s približno jednakim brzinama kao i ADSL pristup putem bakrene parice. Tako je primjerice usluga maloprodaje širokopojasnog pristupa putem kabljskih operatora korisnicima u Republici Hrvatskoj dostupan po brzinama od 3 Mbit/s do 20 Mbit/s, uz mogućnost povećanja brzine do 32 Mbit/s³⁰, dok je usluga maloprodaje širokopojasnog pristupa putem ADSL-a dostupan po brzinama od 4 Mbit/s do 20 Mbit/s³¹.

Pristup Internetu putem kabljskih mreža funkcionira na principu dijeljene širine pojasa (eng. *bandwidth*). Naime, kabljski modemi su koaksijalnim kabelima povezani sa završnim sustavom (eng. *Cable Modem Termination System – CMTS*) koji predstavlja sastavni dio CATV-centrale operatora kabljske mreže. Iako je pomoću takve arhitekture moguće razašiljati signal kabljske televizije velikoj skupini krajnjih korisnika uz relativno mali broj kabela, prilikom korištenja kabljskih modema za pristup Internetu, svi korisnici koji su povezani s CMTS-om pomoću zajedničkog koaksijalnog kabela dijele ukupnu prijenosnu brzinu. Drugim riječima, svi korisnici iz iste ili nekoliko susjednih zgrada dijele isti kabel kojim su spojeni na centralni čvor, te tako dijele i isti frekvencijski segment (linijsku širinu) kojeg za komunikaciju koristi kabljski modem. Iz toga proizlazi činjenica da se može dogoditi da pojedini korisnik u određenom trenutku ne uspije postići maksimalnu brzinu ili da u trenutku veće opterećenosti kabljske mreže dolazi do pada prijenosnih brzina.

U Republici Hrvatskoj, udjel krajnjih korisnika koji koriste uslugu širokopojasnog pristupa Internetu putem kabljskih mreža iznosio je krajem 2010. godine 5,35%.

Najveći kabljski operator B.net unutar tarifnog paketa kojim pruža zajedno javno dostupnu telefonsku uslugu i uslugu pristupa Internetu s dolaznom brzinom do 8 Mbit/s³², za cijenu od 160,30 kn daje korisnicima mogućnost neograničenog Internet prometa i neograničene pozive prema svim nacionalnim nepokretnim mrežama. Kako bi usporedili sličan paket koji HT nudi

²⁹ Prema podacima iz upitnika oko 90% priključaka putem kabljskih mreža nalazi se u nekom od paketa usluga, dok je samostalni širokopojasni pristup Internetu putem kabljskih mreža zastupljen s oko 10%

³⁰ Podaci s Internet stranice B.net-a kao operatora s najvećim brojem priključaka putem kabljske mreže

³¹ Podaci s Internet stranice HT-a kao operatora s najvećim brojem priključaka putem ADSL tehnologije

³² Najniža oglašavana brzina kod B.net-a u 2D paketu

putem bakrene parice, moramo u obzir uzeti mjesečnu naknadu za uslugu pristupa javno dostupnoj telefonskoj usluzi, mjesečnu naknadu za pristup Internetu s dolaznom brzinom do 4Mbit/s³³ i neograničen Internet promet, pri čemu korisnik za navedene usluge trenutno plaća ukupnu cijenu od 232,44 kn³⁴.

Tablica 4. Cjenik B.net-a

B.net				
Pretplata	Brzina	Cijena (s PDV-om)	Najam modema (s PDV-om)	Ukupno (s PDV-om)
MEGA 3	do 3 Mbit/s i 256 kbit/s	94,77 kn	14,11 kn	108,88 kn
MEGA 8	do 8 Mbit/s i 512 kbit/s	146,19 kn	14,11 kn	160,30 kn
MEGA 20	do 20 Mbit/s i 1024 kbit/s	437,56 kn	14,11 kn	451,67 kn

Paketi su FLAT RATE s neograničenim pristupom Internetu po fiksnoj mjesečnoj cijeni

Tablica 5. Cjenik HT-a

HT				
	Brzina	Cijena (s PDV-om)	Paket FLAT* (s PDV-om)	Ukupno (s PDV-om)
MAXadsl	do 4 Mbit/s i 256kbit/s	79,64 kn	79,00 kn	158,64 kn
	do 10 Mbit/s i 512 kbit/s	180,47 kn	79,00 kn	259,47 kn
	do 20 Mbit/s i 768 kbit/s	331,49 kn	79,00 kn	410,49 kn

* Navedena cijena primjenjuje se uz ugovornu obvezu na 12 mjeseci

U prethodno navedenim tablicama moguće je primijetiti kako korisnici B.net-a za cijenu od 108,88 kn, uz brzinu do 3 Mbit/s u dolaznom smjeru mogu koristiti neograničeni internet promet, dok korisnici HT-a za sličan tarifni paket, odnosno za brzinu do 4 Mbit/s u dolaznom smjeru uz korištenje neograničenog prometa trebaju izdvojiti 158,64 kn, te uz to plaćati i mjesečnu naknadu za pristup javno dostupnoj telefonskoj usluzi³⁵.

HAKOM je mišljenja da, operator koji nudi širokopojasni pristup Internetu putem ADSL pristupa putem bakrene parice ne može profitirati povećanjem cijena svojih usluga za 5 do 10% iz razloga što će korisnik širokopojasni pristup Internetu početi ostvarivati putem kabljskih mreža, ukoliko mu je isti dostupan.

Nadalje, HAKOM se slaže sa smjernicom Europske komisije koja naglašava da je korisnik indiferentan prema tehnologiji koja se koristi, u slučaju kada je dostupna alternativa (zamjena) pristupa i kada su usporedive cijene i funkcionalnost usluge pristupa putem kabljske mreže i ADSL tehnologije. HAKOM smatra kako se karakteristike i cijene usluga, kao i namjena korištenja pristupa putem ADSL tehnologije i putem kabljske mreže, mogu smatrati gotovo istovjetnima. Ovo ukazuje na činjenicu da će ih korisnici smatrati zamjenskim uslugama na strani potražnje zavisno o dostupnosti i troškovima prelaska s jedne tehnologije na drugu.

³³ Najniža oglašavana brzina kod HT-a

³⁴ Navedena cijena se primjenjuje uz ugovornu obvezu na 12 mjeseci, dok bi cijena bez ugovorne obveze iznosila 253,25 kn

³⁵ Sukladno regulatornoj obvezi nadzora maloprodajnih cijena kojom je HT-u zabranjeno neopravdano povezivanje usluga, krajem srpnja 2011. godine korisnici HT-a neće morati plaćati navedenu mjesečnu naknadu za pristup javno dostupnoj telefonskoj usluzi, ali će pritom ugovarati MAXadsl uslugu po drugačijim cijenama

Slijedom navedenog, pristup putem kabljskih mreža, s obzirom na cjenovne i funkcionalne karakteristike, na maloprodajnom tržištu širokopojasnog pristupa Internetu predstavlja zamjensku uslugu ADSL pristupu putem bakrene parice.

4.1.2.4. Pristup putem bežičnih tehnologija u nepokretnoj mreži

Pristup putem bežičnih tehnologija u nepokretnoj mreži se u Republici Hrvatskoj ostvaruje putem usluge *Homebox*³⁶, WiMAX tehnologije te putem HotSpot usluge, a udjel krajnjih korisnika koji koriste uslugu širokopojasnog pristupa Internetu na temelju pristupa putem bežičnih tehnologija u nepokretnoj mreži iznosi svega 1,84%. Od navedenih usluga, najzastupljenija je usluga *Homebox* koju nudi Vipnet.

4.1.2.4.1. Nepokretni bežični pristup putem usluge *Homebox*

Homebox je usluga nepokretnog bežičnog pristupa u pokretnoj elektroničkoj komunikacijskoj mreži uz uporabu radio-frekvencijskog spektra. Navedena usluga se temelji na EDGE, UMTS i HSDPA tehnologiji, te na područjima pokrivenim HSDPA signalom omogućuje širokopojasni pristup Internetu brzinama do 3,6 Mbit/s, a na ostalim područjima brzinama koje omogućuje UMTS i EDGE tehnologija. Međutim, kao što je već navedeno kod pristupa putem pokretnih mreža, pristupna brzina ovisi o blizini baznih stanica operatora pokretne mreže i broju korisnika koji u isto vrijeme ostvaruju pristup Internetu, što može rezultirati nižim pristupnim brzinama i slabijom kvalitetom usluge.

S obzirom da je najviša pristupna brzina kojom se omogućuje prijenos podataka u okviru usluge *Homebox* niža i od najniže pristupne brzine koje nudi HT u svojim tarifnim paketima, a kod kojeg je koncentriran najveći broj krajnjih korisnika, HAKOM ne smatra uslugu *Homebox* zamjenskom uslugom ADSL pristupu putem bakrene parice. Nadalje, operatori u okviru tarifnih paketa putem ADSL pristupa putem bakrene parice nude različite pristupne brzine, dok je korisnik usluge *Homebox* u slučaju da želi povećati pristupnu brzinu, ograničen predodređenom najvećom pristupnom brzinom do 3,6 Mbit/s, koja uz to ovisi i o pokrivenosti HSDPA signalom.

Mjesečne naknade za uslugu *Homebox 12* i *Homebox 24* iznose 120,00 kn i 75,00 kn, a uključuju pristup javno dostupnoj telefonskoj usluzi, pristup Internetu i 5 GB prometa. Svaki dodatni GB prometa u okviru usluga *Homebox 12* i *Homebox 24* iznosi 15 kn, dok u tarifnim paketima koji se nude na temelju ADSL pristupa putem bakrene parice isti iznosi 20 kn.

Usporedbom mjesečne naknade za uslugu *Homebox* i cijene koje HT nudi putem ADSL pristupa putem bakrene parice, pri čemu je potrebno uzeti u obzir mjesečnu naknadu za uslugu pristupa javno dostupnoj telefonskoj usluzi, mjesečnu naknadu za pristup Internetu i internet promet od 5 GB za što korisnik trenutno HT-u plaća ukupnu cijenu od 179,80 kn, provođenjem testa hipotetskog monopola navedene bi se usluge mogle smatrati zamjenskim uslugama.

Za razliku od tarifnih paketa putem ADSL pristupa putem bakrene parice, korisnik u okviru usluge *Homebox*, osim uključenih 5 GB prometa, ne može odabrati drugi tarifni paket po

³⁶ Pod uslugom *Homebox*, za potrebe ovog dokumenta, HAKOM smatra i uslugu *Officebox* koja se odnosi na poslovne korisnike.

pitanju količine prometa uključenog u mjesečnu naknadu, pa tako ni tarifni paket s neograničenim prometom. Uzevši u obzir činjenicu da udjel korisnika koji koriste osnovne pakete sa uključenih 1GB opada, dok raste udjel korisnika paketa s neograničenim prometom, HAKOM ne smatra uslugu *Homebox* zamjenskom uslugom ADSL pristupu putem bakrene parice.

Slijedom svega navedenog, HAKOM ne smatra nepokretni bežični pristup putem usluge *Homebox* i uslugu ADSL pristupa putem bakrene parice zamjenskim uslugama, bez obzira što usluga *Homebox* u pogledu visine osnovne naknade predstavlja zamjensku uslugu usluzi koju HT nudi putem ADSL pristupa putem bakrene parice. Stoga uzevši u obzir funkcionalne karakteristike navedene usluge te udjel broja korisnika koji koriste uslugu *Homebox*, HAKOM smatra da se, u razdoblju na koje se odnosi ovaj dokument, ove dvije usluge ne mogu smatrati zamjenskim uslugama.

4.1.2.4.2. *Nepokretni bežični pristup putem WiMAX tehnologije*

U Republici Hrvatskoj je ukupno dodijeljeno 76 koncesija za nepokretni bežični pristup putem WiMAX tehnologije³⁷, a iste su dodijeljene u svim hrvatskim županijama, za ukupno 10 operatora. Krajnjim korisnicima uslugu širokopojasnog pristupa Internetu putem WiMAX tehnologije u određenim županijama na kraju 2010. godine pružala su samo tri operatora: Novi-Net d.o.o., Odašiljači i veze d.o.o. i Optima Telekom d.d.

U razdoblju obuhvaćenim upitnikom, broj krajnjih korisnika usluge širokopojasnog pristupa Internetu putem WiMAX tehnologije je zanemariv. Razlozi zbog kojih ova tehnologija nije dovoljno zastupljena pri pružanju usluge širokopojasnog pristupa Internetu su nedostatak standarda, preskupa terminalna oprema te nedostatak kvalitete.

Nadalje, neki od operatora su odustali od dobivenih koncesija³⁸. Naime, operatori se tijekom implementacije elektroničkog komunikacijskog sustava i tijekom komercijalnog pružanja usluga putem WiMAX tehnologije susreću s problemima u eksploataciji do sada nabavljene i implementirane opreme kao i s problemom neprihvaćenosti usluge na tržištu te s visokom cijenom terminalne opreme. Korisnici se pri odabiru usluge širokopojasnog pristupa Internetu prvenstveno vode cijenom i kvalitetom usluge te se iz tog razloga teško odlučuju za pristup putem WiMAX tehnologije. S obzirom da iz opisanih razloga nisu u mogućnosti pružiti navedenu uslugu prema dugoročno isplativom komercijalnom modelu, operatori odustaju od dobivenih koncesija.

Slijedom svega navedenog, HAKOM ne smatra navedenu tehnologiju zamjenskom uslugom ADSL pristupu putem bakrene parice.

4.1.2.4.3. *Nepokretni bežični pristup putem HotSpot usluge*

HotSpot usluga kao rješenje bežičnog pristupa Internetu, koje se temelji na WLAN tehnologiji, ne može se smatrati zamjenskom uslugom ADSL pristupu putem bakrene parice iz razloga što cjenovno ne može konkurirati istom. Npr. T-Mobile pristup Internetu putem navedene usluge mjeri u intervalima po 15 minuta, a svaki interval naplaćuje po cijeni od

³⁷ Neke su za područje jedne županije, a neke za područje dvije ili više susjednih županija.

³⁸ Ukupno 71 koncesija (dozvola) više ne vrijedi, pri čemu su neke vratili operatori, dok je neke oduzeo HAKOM.

10,09 kn. Drugim riječima, usluga pristupa Internetu putem *HotSpot* usluge naplaćuje se po trajanju, a ne po količini prenesenih podataka, kao što je to slučaj kod usluge širokopojasnog pristupa Internetu koja se temelji na ADSL pristupu putem bakrene parice. Također, *HotSpot* usluga omogućava pristup na točno određenim lokacijama poput gradskih trgova, marina, hotela i zračnih luka te nije namijenjena kućanstvima i poduzećima i kao takva ne predstavlja zamjensku uslugu ADSL pristupu putem bakrene parice.

4.1.2.5. Pristup putem iznajmljenih vodova

Usluga iznajmljenog voda namijenjena je poslovnim subjektima i velikim poduzećima, čija se poslovna komunikacija temelji na potrebi stalne prisutnosti na Internetu kao i prijenosa podataka velikim brzinama. Prednosti pristupa stalnim vodom su velika brzina, sigurnost, maksimalna pouzdanost, istodobni pristup Internetu za veći broj korisnika te mogućnost stalnog priključenja vlastitoga računalnog sustava na Internet. Usluga iznajmljenog voda podrazumijeva iste brzine dolaznog i odlaznog prijenosnog kapaciteta, odnosno simetričnost prijenosa podataka, što je funkcionalno razlikuje od usluge ADSL pristupa putem bakrene parice koja omogućuje asimetričan prijenos podataka, odnosno različite brzine u dolaznom i odlaznom smjeru.

Nadalje, cijena zakupljenog mjesnog voda HT-a kapaciteta 2 Mbit/s iznosi 3.375,00 kn (bez PDV-a) dok pristup Internetu brzinom od 4 Mbit/s u dolaznom smjeru putem ADSL pristupa putem bakrene parice uključujući neograničeni Internet promet iznosi 145,90 kn (bez PDV-a).

Slijedom navedenog, usluga pristupa Internetu putem iznajmljenih vodova, s obzirom na funkcionalne i cjenovne karakteristike, ne predstavlja odgovarajuću zamjensku uslugu ADSL pristupu putem bakrene parice.

4.1.2.6. Pristup putem svjetlovodnih niti

U razdoblju obuhvaćenom upitnikom, mali broj krajnjih korisnika (0,31%) koristi uslugu širokopojasnog pristupa Internetu putem svjetlovodnih niti. Međutim, s porastom ponude sadržaja za koji je potreban širokopojasni pristup Internetu te uz sve veću potražnju za uslugom IP televizije, rast će potražnja korisnika za većim kapacitetima, odnosno većim prijenosnim brzinama širokopojasnog pristupa Internetu.

S obzirom da svjetlovodna nit omogućuje veće prijenosne brzine od DSL tehnologija, što omogućuje pružanje usluge visoke kvalitete te podržava napredne IP aplikacije, kao što je primjerice HDTV (eng. *High Definition Television*), HAKOM smatra da će u narednim razdobljima rasti broj krajnjih korisnika kojima će operatori pružati uslugu širokopojasnog pristupa Internetu putem svjetlovodnih niti, odnosno broj krajnjih korisnika spremnih platiti višu cijenu za veću kvalitetu usluge.

Ukoliko bi se usluga širokopojasnog pristupa Internetu putem svjetlovodnih niti pružala po jednakim brzinama i cijenama koje su trenutno dostupne korisnicima putem bakrene parice, krajnji korisnici ne bi mogli primijetiti bilo kakvu razliku između ove dvije usluge te bi na strani potražnje zamjenjivost ovih dvaju usluga bila još izraženija u odnosu na situaciju u kojoj bi postojale određene razlike među navedenim uslugama, odnosno situaciju u kojoj bi se usluga širokopojasnog pristupa Internetu putem svjetlovodnih niti korisnicima pružala po većim brzinama i cijenama.

Nadalje, HAKOM je mišljenja kako će usluge širokopojasnog pristupa Internetu putem svjetlovodnih niti imati značajan utjecaj na tržišno natjecanje u narednom razdoblju na maloprodajnoj razini odnosno kako će navedene usluge biti zamjenjive s već postojećim uslugama temeljenim na ADSL tehnologiji iz razloga što će se na taj način zadovoljiti potreba korisnika za kvalitetnijim, bržim i inovativnim uslugama.

Slijedom navedenog, HAKOM smatra kako se za uslugu pristupa Internetu putem svjetlovodnih niti, bez obzira na trenutno relativno mali broj korisnika, već sada može reći da je zamjenska usluga ADSL pristupu putem bakrene parice, a što će u budućnosti biti još izraženije.

4.1.2.7. Pristup putem satelitskih veza

Usluga širokopojasnog pristupa Internetu putem satelitskih veza nije primjenjiva za povezivanje gdje god postoji alternativno rješenje. Naime, satelitske veze su iskoristive u slučajevima kada je potrebno realizirati vezu tamo gdje ne postoji zemaljska infrastruktura. Međutim, zbog velike udaljenosti koju mora preći signal, kod starijih satelitskih tehnologija dolazilo je do očitih kašnjenja u komunikaciji. Iako su protekom vremena i razvojem tehnologije inicijalna kašnjenja smanjena u velikoj mjeri, ista i dalje nisu u potpunosti uklonjena. U skladu s navedenim, za lokacije gdje je širokopojasni pristup Internetu putem satelitskih veza jedino rješenje, korisnici na raspolaganju mogu imati jedino ograničen skup usluga malih zahtjeva za propusnošću i koje se ne odvijaju u stvarnom vremenu, dok su aplikacije poput videokonferencija neprimjenjive.

Osim prethodno navedenog, širokopojasni pristup Internetu putem satelitskih veza u odnosu na ADSL pristup putem bakrene parice ima još nekoliko ograničenja koja onemogućavaju njihovu usporedivost. Naime, za razliku od tarifnih paketa putem ADSL pristupa putem bakrene parice, korisnik širokopojasnog pristupa Internetu putem satelitskih veza nema mogućnost odabira paketa s neograničenim prometom. S obzirom da većina korisnika danas koristi pakete s neograničenim prometom (slika 6.), HAKOM smatra da usluga širokopojasnog pristupa Internetu putem satelitskih veza nije zamjenska usluga ADSL pristupu putem bakrene parice.

Slijedom svega navedenog, HAKOM ne smatra navedenu tehnologiju zamjenskom uslugom ADSL pristupu putem bakrene parice. Međutim, HAKOM će promatrati daljnji utjecaj navedene usluge na tržište širokopojasnog pristupa Internetu.

4.1.3. Zamjenjivost na strani ponude

Zamjenjivost na strani ponude se očituje u mogućnosti da operatori koji ne nude uslugu maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu na temelju ADSL pristupa putem bakrene parice, reagirajući na povećanje cijene navedene usluge, u razdoblju na koje se odnosi ova analiza, ponude istovjetnu uslugu toj maloprodajnoj usluzi, bez da se izlažu znatnijim dodatnim troškovima.

U poglavlju 4.1.2. HAKOM je razmatrao zamjenjivost na strani potražnje i zaključio koje usluge na strani potražnje predstavljaju zamjensku uslugu usluzi maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu na temelju ADSL pristupa putem bakrene parice. Međutim, određena usluga se može smatrati zamjenskom uslugom nekoj drugoj usluzi samo onda kada su usluge

zamjenjive i na strani potražnje i na strani ponude. Iz tog razloga, HAKOM će u ovom poglavlju promatrati usluge za koje je na strani potražnje zaključio da su zamjenske usluge usluzi maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu na temelju ADSL pristupa putem bakrene parice te utvrditi jesu li navedene usluge zamjenjive i na strani ponude.

4.1.3.1. Pristup putem kablskih mreža

Kao što je ranije navedeno, korisnici na strani potražnje uslugu širokopojasnog pristupa Internetu putem kablške mreže, prema funkcionalnim i cjenovnim karakteristikama, smatraju zamjenskom uslugom ADSL pristupu putem bakrene parice. S obzirom da operatori kablških mreža krajnjim korisnicima već pružaju usluge koje su usporedive s uslugama koje pružaju operatori nepokretnih mreža koristeći ADSL tehnologiju, može se govoriti i o zamjenjivosti na strani ponude iz razloga što kablški operatori ne bi bili prisiljeni na znatna dodatna ulaganja u slučaju reagiranja na povećanje cijene ADSL pristupa.

HAKOM je pri određivanju zamjenjivosti na strani ponude razmatrao dostupnost usluga putem kablških mreža, odnosno činjenicu da kablški operatori ulažu u svoju mrežu većinom na području velikih gradova, što je i razumljivo s obzirom da se u velikim gradovima i nalazi najveći broj korisnika. Ipak, promatrajući trend rasta usluga putem kablških mreža i moguća ulaganja operatora u kablške mreže, odnosno povećavanje dostupnosti usluga krajnjim korisnicima, HAKOM zaključuje kako se usluga širokopojasnog pristupa Internetu putem kablških mreža i ADSL pristup putem bakrene parice mogu smatrati zamjenskim uslugama i na strani ponude te da ove dvije usluge pripadaju istom mjerodavnom tržištu.

4.1.3.2. Pristup putem svjetlovodnih niti

Kao što je ranije, kod promatranja zamjenjivosti na strani potražnje navedeno, kako raste ponuda sadržaja za koji je potreban širokopojasni pristup Internetu te uz sve veću potražnju za uslugom IP televizije, raste i potražnja korisnika za većim kapacitetima, odnosno većim prijenosnim brzinama širokopojasnog pristupa Internetu. U situacijama u kojima je potreban istovremeni prijenos govora, interaktivnog videa i brzih podatkovnih usluga između krajnjih korisnika i lokalne centrale, ADSL tehnologija bi se mogla pokazati nedovoljno učinkovitom. Slijedom navedenog, u narednom razdoblju je za očekivati da će operatori ulagati u pristupnu infrastrukturu, a sve s ciljem zadovoljavanja potreba korisnika, odnosno kako bi bili u mogućnosti ponuditi široki opseg usluga kao što su prijenos HDTV-a, videa na zahtjev i videokonferencija, te usluga prijenosa govora putem internetskog protokola (VoIP).

U slučaju da se operator odluči za navedeno bit će suočen sa značajnim ulaganjima, a koja u prvom redu ovise o stanju mreže operatora, ali i o razini konkurencije na maloprodajnoj razini. Troškovi modernizacije pristupne mreže i gradnje novih pristupnih mreža do krajnjih korisnika su značajni, međutim pristup nove generacije (u ovom slučaju FttH) do krajnjeg korisnika, operatoru koji je pristupio modernizaciji pristupne mreže, pruža mogućnost za velike i dugoročne uštede vezane za operativne troškove i što je još važnije platformu, odnosno osnovu za pružanje kvalitetnijih, inovativnih i potencijalno profitabilnijih usluga krajnjim korisnicima.

S obzirom na široku rasprostranjenost postojeće bakrene pristupne mreže, na područjima gdje se nalazi veliki broj krajnjih korisnika troškovi ulaganja u svjetlovodnu pristupnu infrastrukturu mogu biti znatno smanjeni iz razloga što se mogu izbjeći troškovi kopanja i

povlačenja kabelske kanalizacije. Naime, na područjima gdje već postoji kabelska kanalizacija i gdje je potrebno samo provući svjetlovodne kabele kroz postojeću kanalizaciju, uz pretpostavku kako na troškove kopanja i povlačenja kabelske kanalizacije otpada oko 70% troškova ulaganja, može se zaključiti kako ulaganja u svjetlovodnu infrastrukturu, prije svega za HT, mogu biti osjetno niža u odnosu na situaciju kada bi operatori morali ulagati od početka.

Nadalje, svi operatori koji su trenutno prisutni na tržištu i pružaju usluge krajnjim korisnicima su svjesni činjenice kako je ulaganje u svjetlovodnu pristupnu infrastrukturu neizbježno ukoliko žele zadržati postojeće i pridobiti nove korisnike te ostati na tržištu. Pojedini operatori su već počeli ulagati, dok se ostali tek pripremaju za takav korak pa HAKOM zaključuje kako i na strani ponude pristup putem svjetlovodnih niti predstavlja zamjensku uslugu ADSL pristupu putem bakrene parice.

4.1.4. Zaključak o mjerodavnom tržištu u dimenziji usluga

Slijedom svega navedenog, HAKOM zaključuje kako se mjerodavno tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu u dimenziji usluga sastoji od:

- usluge xDSL pristupa putem bakrene parice,
- usluge pristupa putem kablinskih mreža te
- usluge pristupa putem svjetlovodnih niti (FtH)

neovisno o tome nudi li se navedeni pristup samostalno ili kao sastavni dio paketa elektroničkih komunikacijskih usluga.

Kako bi mogao donijeti konačan zaključak o granicama mjerodavnog tržišta maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu, nakon što je odredio mjerodavno tržište u dimenziji usluga, HAKOM još mora utvrditi mjerodavno tržište i u zemljopisnoj dimenziji.

4.2. Mjerodavno tržište u zemljopisnoj dimenziji

Mjerodavno tržište u zemljopisnoj dimenziji obuhvaća sva područja u kojima određeni operatori pružaju usluge pod istim uvjetima, odnosno, sva područja u kojima postoje istovrsni uvjeti tržišnog natjecanja.

U skladu sa smjernicama i preporukama Europske komisije zemljopisna dimenzija mjerodavnog tržišta je uglavnom određena na osnovu pokrivenosti mrežom i postojanjem jednakog pravnog i regulatornog okvira na određenom zemljopisnom području.

Na temelju gore navedenog, HAKOM zaključuje da je mjerodavno tržište u zemljopisnoj dimenziji za pružanje usluge maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu u opsegu nacionalno, odnosno, mjerodavno tržište u zemljopisnoj dimenziji čini cijeli teritorij Republike Hrvatske. Navedeni zaključak se temelji na činjenici da svi operatori registrirani za pružanje navedene usluge, prema saznanjima kojima raspolaže HAKOM, pružaju istu na cijelom teritoriju Republike Hrvatske. Isto tako, usluga se ovisno o županijama ne razlikuju cjenovno, odnosno pruža se pod istim uvjetima i cijenama na cijelom teritoriju Republike Hrvatske.

Također, pravni i regulatorni okvir mjerodavan za predmetnu uslugu, odnosno pravni i regulatorni okvir vezan uz područje elektroničkih komunikacija, je isti na cijelom teritoriju Republike Hrvatske.

4.3. Stajalište nadležnog regulatornog tijela o određivanju mjerodavnog tržišta

Slijedom svega navedenog, HAKOM određuje kako mjerodavno tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu obuhvaća sljedeće usluge:

- xDSL pristup putem bakrene parice,
- pristup putem kablinskih mreža te
- pristup putem svjetlovodnih niti (FttH)

neovisno o tome nudi li se navedeni pristup samostalno ili kao sastavni dio paketa elektroničkih komunikacijskih usluga.

Nadalje, HAKOM određuje da je mjerodavno tržište u zemljopisnoj dimenziji nacionalni teritorij Republike Hrvatske.

5. Test tri mjerila

Mjerodavna preporuka iz veljače 2003. godine sadržavala je 18 tržišta podložnih prethodnoj regulaciji. Dakle, Europska komisija je zaključila da su na mjerodavnim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila) te na taj način utvrdila da su mjerodavna tržišta podložna prethodnoj regulaciji u većini zemalja Europske unije. Prethodna preporuka o mjerodavnim tržištima izmijenjena je na način da umjesto 18 mjerodavnih tržišta, na temelju nove preporuke o mjerodavnom tržištima, postoji 7 mjerodavnih tržišta podložnih prethodnoj regulaciji. Tržišta koja više nisu sastavni dio važeće preporuke o mjerodavnim tržištima, nacionalna regulatorna tijela i dalje mogu regulirati, ali na način da dokažu da su na tim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila).

Tržište *maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu* nije bilo sastavni dio preporuke o mjerodavnim tržištima iz 2003. godine te se ne nalazi niti u novoj preporuci o mjerodavnim tržištima iz 2007. godine. Temeljem navedenog, HAKOM može prethodno regulirati navedeno tržište jedino u slučaju da su istodobno zadovoljena sljedeća tri mjerila:

1. prisutnost visokih i trajnih zapreka za ulazak na tržište, strukturne, pravne ili regulatorne prirode;
2. struktura tržišta koja ne teži razvoju djelotvornoga tržišnog natjecanja unutar odgovarajućega vremenskog okvira;
3. primjena mjerodavnih propisa o zaštiti tržišnog natjecanja sama po sebi ne omogućuje na odgovarajući način uklanjanje nedostataka na tržištu.

U slučaju da su kumulativno zadovoljena sva tri mjerila, HAKOM je u mogućnosti provesti analizu kojom se utvrđuje razina tržišnog natjecanja, odnosno utvrđuje se postoje li na tržištu operatori sa značajnom tržišnom snagom. Glavna razlika između Testa tri mjerila i analize tržišta kojom se utvrđuje razina tržišnog natjecanja, odnosno postoje li na tržištu operatori sa značajnom tržišnom snagom je u tome što je kod Testa tri mjerila naglasak na razvoju i strukturi tržišta, a kod analize tržišta naglasak je na odnosu između operatora koji djeluju na tom tržištu.

5.1. Prvo mjerilo: prisutnost visokih i trajnih zapreka za ulazak na tržište, strukturne, pravne ili regulatorne prirode

U skladu s člankom 53. stavkom 2. ZEK-a odnosno u skladu s Preporukom Europske komisije dvije vrste zapreka su ključne prilikom određivanja postoje li visoke i trajne zapreke ulaska na tržište:

- strukturne zapreke;
- pravne ili regulatorne zapreke.

Prvo mjerilo je statičko mjerilo odnosno mjerilo na temelju kojeg je HAKOM u mogućnosti procijeniti postoje li u točno određenom trenutku visoke i trajne strukturne, pravne ili regulatorne zapreke ulaska na tržište.

Prijetnja od ulaska na tržište, neovisno ulazi li novi operator na tržište na kraće ili duže razdoblje, predstavlja glavni pritisak od strane potencijalne konkurencije na postojeće

operatore na tržištu. U slučaju kada postoje zapreke ulaska na tržište, odnosno u situaciji u kojoj su izgrađene zapreke ulaska na tržište, smanjuje se postojećim operatorima na tržištu i prijetnja od ulaska novih operatora. Na temelju navedenog, može se zaključiti da utvrđivanjem postoje li visoke i trajne zapreke ulaska na određeno tržište, HAKOM može utjecati na razvoj djelotvornog tržišnog natjecanja na tom tržištu.

5.1.1. Strukturne zapreke ulaska na tržište

Na temelju dokumenta europske grupe regulatora (ERG)³⁹, regulatornim tijelima prilikom određivanja postoje li na tržištu visoke i trajne zapreke ulaska mogu pomoći sljedeća mjerila koja ne moraju biti kumulativno zadovoljena:

- nadzor infrastrukture kod koje postoje visoke zapreke razvoju infrastrukturne konkurencije;
- stupanj vertikalne integracije;
- postojanje nenadoknadivih troškova;
- jednostavan ili povlašten pristup tržištima kapitala ili novčanim izvorima;
- ekonomije opsega;
- ekonomije razmjera;
- prepreke prelaska za krajnje korisnike;
- stupanj diverzifikacije usluga;
- tehnološka prednost ili nadmoć.

HAKOM je u nastavku koristio neka od prethodno spomenutih mjerila, a sve u svrhu utvrđivanja stvarnog stanja na tržištu elektroničkih komunikacija u Republici Hrvatskoj odnosno utvrđivanja postoje li ili ne postoje strukturne zapreke ulaska na tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu.

a) nadzor infrastrukture kod koje postoje visoke zapreke razvoju infrastrukturne konkurencije

HT je bivši monopolist i vlasnik elektroničke komunikacijske mreže s najvećim brojem aktivnih bakrenih parica. Zemljopisna dostupnost/raširenost tih bakrenih parica je vrlo široka iz razloga što je HT kao operator univerzalnih usluga obavezan svim korisnicima ponuditi pristup svojoj mreži. HT je izgradio vlastitu pristupnu mrežu u razdoblju dok je bio javno poduzeće i dio HPT-a⁴⁰, te nakon toga, u razdoblju u kojem je uživao ekskluzivna prava. Iz navedenog razloga prilikom ulaganja u svjetlovodnu pristupnu infrastrukturu koja između ostalog uključuje troškove kopanja i povlačenja kabela, HT ima značajno manje troškove od ostalih operatora koji djeluju na tržištu.

Za ostale operatore, koji su prisutni na tržištu ili planiraju ući na tržište, gradnja vlastite pristupne infrastrukture na temelju bakrene parice ili svjetlovodnog kabela je otežana zbog visokih i većinom nenadoknadivih troškova ulaganja zbog potrebe kopanja i povlačenja kabela. Gradnja i stavljanje u uporabu vlastite pristupne infrastrukture iziskuje visoka kapitalna ulaganja te detaljno razrađene poslovne planove i razumno vrijeme povrata uloženi sredstava. U skladu s navedenim može se zaključiti kako ulazak na tržište zahtijeva

³⁹ ERG (08) 21 ERG Report on 3 criteria test final 080604

⁴⁰ Hrvatska pošta i telekomunikacije

od novih operatora značajna ulaganja i to većinom u obliku nenadoknadivih troškova, koje operatori neće moći nadoknaditi u slučaju tržišnog neuspjeha i izlaska s tržišta. Stoga, uzimajući u obzir zemljopisnu rasprostranjenost pristupne (mrežne) infrastrukture HT-a, te činjenicu da je ista građena tijekom dugog razdoblja, odnosno u razdoblju, kako je već navedeno, kada je HT bio javno poduzeće kao i u sljedećem razdoblju kada je uživao ekskluzivna prava, repliciranje pristupne (mrežne) infrastrukture HT-a za pružanje usluge maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu krajnjim korisnicima nije ekonomski opravdano.

Iz svega prethodno navedenog HAKOM zaključuje kako postoje visoke zapreke razvoju infrastrukturne konkurencije.

Međutim, potrebno je naglasiti kako postojanje veleprodajnih ponuda putem kojih operatori mogu ostvariti direktni ili indirektni pristup mreži bivšeg monopolista, mogu u potpunosti ukloniti ili samo ublažiti postojanje visokih zapreka razvoja infrastrukturne konkurencije. Navedeno je detaljno obrađeno pod mjerilom „*postojanje nenadoknadivih troškova*“ koje je obrađeno dalje u dokumentu.

b) stupanj vertikalne integracije

Vertikalna integracija podrazumijeva operatora koji je prisutan na više različitih, vertikalno povezanih, veleprodajnih i maloprodajnih tržišta. Vertikalna integracija se, sukladno Smjernicama Europske komisije, tretira kao zauzimanje tržišne moći. Takvo zauzimanje tržišne moći⁴¹ omogućuje vertikalno integriranom operatoru istiskivanje konkurencije s potencijalno konkurentnog tržišta ili samo ometanje konkurencije pri ulasku na tržište.

Na tržištu maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu trenutno usluge krajnjim korisnicima nudi 16 operatora. Od svih operatora samo je HT vertikalno integrirani operator odnosno operator koji djeluje na tržištu maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu te povezanim veleprodajnim tržištima pristupa. Temeljem navedenog, a uzimajući u obzir da HT raspolaže mrežnom infrastrukturom na cijelom području Republike Hrvatske, vertikalna integracija i kontrola nad infrastrukturom pružaju mu značajnu prednost u odnosu na druge operatore na maloprodajnom tržištu iz čega se zaključuje kako HT ima visoki stupanj vertikalne integracije koja dodatno jača tržišnu poziciju istog i posljedično slabi tržišnu poziciju ostalih operatora na tržištu.

Međutim, kao i kod kriterija „*nadzor infrastrukture kod koje postoje visoke zapreke razvoju infrastrukturne konkurencije*“ potrebno je naglasiti kako postojanje veleprodajnih ponuda, putem kojih operatori mogu ostvariti direktni ili indirektni pristup mreži bivšeg monopolista, mogu u potpunosti ukloniti ili samo ublažiti postojanje visokog stupnja vertikalne integracije bivšeg monopolista. Navedeno je također detaljno obrađeno pod mjerilom „*postojanje nenadoknadivih troškova*“ koje je obrađeno u sljedećem poglavlju.

c) postojanje nenadoknadivih troškova

Nenadoknadivi troškovi (eng. *sunk cost*) su ona vrsta troškova koje poduzetnik, operator, nužno snosi kad želi pristupiti nekom tržištu ili na tom tržištu djelovati, ali koji će biti

⁴¹ Smjernice Europske komisije o analizi tržišta i procjeni značajne tržišne snage

nepovratno izgubljeni ako s tog tržišta istupi ili bude prisiljen istupiti. Što je više nenadoknadivih troškova, to više potencijalni operatori, koji žele pristupiti tržištu, moraju uzeti u obzir rizik ulaska na tržište te što je više nenadoknadivih troškova to više jača pozicija postojećih operatora u odnosu na nove konkurente s obzirom da je istima zbog nenadoknadivih troškova skupo napustiti tržište. Operator koji ulazi na tržište mora voditi računa o tome da njegove cijene nakon što uđe na tržište budu na razini kojom će pokriti nenadoknadle troškove.

Uzevši u obzir da HT ima status operatora sa značajnom tržišnom snagom na vertikalno integriranim tržištima, isti ima obvezu operatorima koji djeluju na tržištu ponuditi različite veleprodajne usluge (usluga izdvojenog i dijeljenog pristupa lokalnoj petlji, usluga Bitstream pristupa) putem kojih su operatori u mogućnosti ponuditi krajnjim korisnicima uslugu širokopojasnog pristupa Internetu.

Prethodno spomenute veleprodajne usluge smatraju se uslugama kojima se ostvaruje direktan ili indirektan pristup mreži bivšeg monopolista odnosno HT-a. Usluge izdvojenog i dijeljenog pristupa lokalnoj petlji smatraju se direktnim pristupom mreži bivšeg monopolista, dok se usluga Bitstream pristupa smatra uslugom kojom se ostvaruje indirektan pristup mreži bivšeg monopolista.

Usluge direktnog pristupa mreži (u koji ulazi i gradnja vlastite pristupne infrastrukture) zahtijevaju od operatora veća ulaganja, a samim time dolazi i do rasta nenadoknadivih troškova. Iz navedenog proizlazi kako su nenadoknadivi troškovi veći u slučaju da operatori krajnjim korisnicima pružaju uslugu širokopojasnog pristupa Internetu putem vlastite pristupne infrastrukture ili putem usluge izdvojenog ili dijeljenog pristupa lokalnoj petlji, nego ako istu pružaju putem usluge Bitstream pristupa. Što su nenadoknadivi troškovi veći to je postojanje visokih zapreka razvoju infrastrukturne konkurencije jače izraženo.

Naime, zbog manjih nenadoknadivih troškova, bilo bi za očekivati da operatori u početku odabiru indirektni pristup putem usluge Bitstream pristupa, kako bi u vrlo kratkom razdoblju uz što manje nenadoknadle troškove, ostvarili ekonomiju razmjera. No zbog činjenice da se na ljestvici ulaganja indirektni pristup putem usluge Bitstream pristupa nalazi na nižoj razini od usluge izdvojenog pristupa lokalnoj petlji te kao takav ne nudi dovoljnu fleksibilnost novim operatorima u pogledu diferencijacije svojih usluga u odnosu na bivšeg monopolista odnosno HT-a, vrlo je vjerojatno da će se u budućim razdobljima novi operatori postupno penjati po ljestvici ulaganja, ulažući tako svoj kapital u infrastrukturu putem ulaganja u uslugu izdvojenog pristupa lokalnoj petlji. Ulaganjem u uslugu izdvojenog pristupa lokalnoj petlji, operatori će biti u mogućnosti ponuditi široku lepezu novih usluga koje će se razlikovati od usluga bivšeg monopolista odnosno HT-a, stvarajući na taj način prostor za stjecanje novih korisnika.

No, situacija u Republici Hrvatskoj je u ovom slučaju bila posve drugačija. Naime, zbog nepostojanja indirektnog pristupa mreži bivšeg monopolista odnosno HT-a (veleprodajne usluge Bitstream pristupa) u početnoj fazi ulaska novih operatora na tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu, operatori su bili prisiljeni ulagati prvo u uslugu izdvojenog pristupa lokalnoj petlji što je dovelo do stvaranja visokih nenadoknadivih troškova, a što je nove operatore dovelo u vrlo težak položaj u odnosu na bivšeg monopolista koji je na tržištu maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu nastupio s vrlo agresivnom politikom cijena,

nastojeći na taj način pridobiti što više krajnjih korisnika i smanjiti tržišni udjel ostalih operatora na tržištu.

HAKOM, kao regulatorno tijelo, mora omogućiti razvoj djelotvornog tržišnog natjecanja iz čega proizlazi kako je izrazito važno da na tržištu maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu ne bude ugroženo djelotvorno tržišno natjecanje. Uzevši u obzir kako je na spomenutom tržištu tržišni udjel HT-a i njegovog povezanog društva Iskon Interneta d.d. (dalje u tekstu: Iskon), koje je u njegovom 100%-tnom vlasništvu, i dalje izrazito visok, po mišljenju HAKOM-a postoji velika opasnost kako bi u odsustvu regulacije visok tržišni udjel HT-a i njegovog povezanog društva kao i daljnje snižavanje cijena mogli stvoriti trajne zapreke ulaska na tržište novim operatorima i istisnuti postojeće operatore s tržišta.

Naime, ukoliko bi HT, kao jedini vertikalno integrirani operator, odnosno jedini infrastrukturni operator na tržištu, odlučio smanjiti maloprodajne cijene u svojim tarifnim paketima te primijeniti još snažniju ponudu promotivnih akcija mogao bi ugroziti ionako slabu poziciju novih operatora na tržištu maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu⁴². Drugim riječima, HT bi spuštanjem maloprodajnih cijena bez obzira na postojanje veleprodajne ponude usluge Bitstream pristupa ulazak na tržište učinio neisplativim ili učinio neisplativim daljnji opstanak na tržištu obzirom da bi navedeno natjeralo nove operatore na spuštanje maloprodajnih cijena što posljedično uzrokuje pad njihove prodaje i prihoda odnosno postavljanje istih na razinu na kojoj se ne pokrivaju nenadoknadivi troškovi. Navedeno se smatra strukturnom preprekom ulaska na tržište.

Isto tako, HAKOM naglašava kako u ovom trenutku na tržištu postoji samo jedna veleprodajna usluga indirektnog pristupa i to usluga Bitstream pristupa. Iako navedena veleprodajna usluga ostalim operatorima omogućuje smanjivanje nenadoknadivih troškova, potrebno je uzeti u obzir činjenicu kako je usluga Bitstream pristupa relativno nova usluga na tržištu te da je ista došla nakon usluga direktnog pristupa koje su jedno određeno vrijeme bile jedine usluge koje su operatori mogli koristiti u svrhu pružanja usluga krajnjim korisnicima. Postojanje isključivo usluga direktnog pristupa prisililo je operatore na znatna ulaganja koja bi, u slučaju izlaska s tržišta, bila nenadoknadiva. Prethodno navedeno je dovelo do situacije da tržišno natjecanje nije zaživjelo u dovoljnoj mjeri odnosno u takvoj mjeri da, u odsustvu regulacije navedenog tržišta, HT sa svojim povezanim društvom ne bi bio u mogućnosti ugroziti tržišni udjel novih operatora. Nadalje, HT sa svojim povezanim društvom Iskonom bi, u odsustvu regulacije, bio u mogućnosti spustiti cijene na razinu na kojoj operatorima koji tek trebaju ući na tržište i/ili novim operatorima koji djeluju na tržištu ne bi bilo isplativo poslovati obzirom da bi cijene trebali postaviti ispod razine s kojom se pokrivaju nenadoknadivi troškovi.

U skladu sa svime prethodno navedenim, HAKOM zaključuje kako trenutna situacija na tržištu odnosno postojanje nenadoknadivih troškova predstavlja značajan teret ulaska ili zadržavanja operatora na tržištu maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu. Drugim riječima, HAKOM smatra kako trenutna situacija na tržištu, uzevši u obzir i postojanje veleprodajnih ponuda, ne uklanja visoke zapreke razvoja infrastrukturne konkurencije i visoki stupanj vertikalne integracije koji ima HT, već samo ublažava postojanje istih, ali ne u mjeri u kojoj u odsustvu regulacije ne bi bio ugrožen daljnji razvoj djelotvornog tržišnog natjecanja

⁴² Udjeli operatora na predmetnom tržištu mogu se vidjeti u poglavlju 5.2 gdje je HAKOM utvrđivao teži li tržište djelotvornom tržišnom natjecanju unutar odgovarajućeg vremenskog okvira

na tržištu maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu. Kao što je već gore u dokumentu spomenuto, HAKOM navedeno razmišljanje temelji na činjenici što postoji samo jedna veleprodajna usluga indirektnog pristupa mreži, te i dalje vrlo snažnom tržišnom udjelu HT-a i njegovog povezanog društva.

U prethodnim odlomcima, HAKOM je pojasnio situaciju s direktnim i indirektnim pristupom temeljenim na bakrenoj pristupnoj infrastrukturi, odnosno situaciju s veleprodajnim ponudama HT-a temeljenim na bakru. S obzirom da predmetno tržište u svojoj definiciji uključuje i uslugu širokopojasnog pristupa Internetu putem svjetlovodne pristupne infrastrukture (FttH), potrebno se osvrnuti i na veleprodajne ponude koje omogućuju pružanje navedene usluge.

U ovom trenutku, na tržištu postoji samo jedna veleprodajna usluga indirektnog pristupa temeljena na svjetlovodu i to usluga Bitstream pristupa. Standardna ponuda temeljem koje je moguće ugovoriti navedenu uslugu objavljena je početkom srpnja 2011. godine.

d) jednostavan ili povlašten pristup tržištima kapitala ili novčanim izvorima

Jedna od značajnijih prepreka za ulazak na tržište novim operatorima predstavlja njihov otežan pristup kapitalu i novčanim izvorima. Zbog nepostojanja prepoznatljivog tržišnog imena (eng. *brand*) sa strane ostalih operatora, koji bi osigurao lako pridobivanje novih korisnika i tako poboljšao izgled novih operatora za uspješnim poslovanjem i ostvarivanjem dobiti u dogledno vrijeme, a što su sve preduvjeti dobivanja kapitala pod povoljnijim uvjetima, ostali operatori su izloženi visokoj zapreci za ulazak na tržište.

Nasuprot njima, HT koji je u vlasništvu Deutsche Telekoma, ostvaruje zbog svoje vlasničke strukture i etabliranog tržišnog imena vrlo jednostavan i povlašten pristup tržištima kapitala i novčanim izvorima na međunarodnoj razini, što mu daje značajnu prednost u odnosu na ostale operatore i mogućnost za zlouporabu položaja praksom istiskivanja cijena, kako bi zadržao ili povećao svoj udjel na tržištu.

Nadalje, zbog neetabliranog tržišnog imena, ostali operatori su prisiljeni ulagati jako puno novca u marketing kako bi privukli nove korisnike, što dodatno povećava njihovu potrebu za kapitalom.

Zbog specifične situacije u Hrvatskoj, u kojoj je HT 100%-tni vlasnik Iskona, koji također nudi usluge na tržištu širokopojasnog pristupa Internetu, mogućnost za zlouporabu položaja politikom istiskivanja cijena uz povlaštenu pristup kapitalu, je velika. Prema objavljenim godišnjim financijskim izvješćima⁴³ Iskona, koja se odnose na razdoblje kada je Iskon u vlasništvu HT-a, može se vidjeti da ne postoji zaduženost prema bankama i ostalim financijskim institucijama⁴⁴, dok je zaduženost prema povezanom poduzeću odnosno HT-u⁴⁵, u konstantnom porastu. Slijedom svega navedenog, vidljivo je da Iskon svoje poslovne aktivnosti i obveze financira isključivo povoljnim kreditima HT-a, u čijem je 100% vlasništvu, dok su ostali operatori koji su prisutni na mjerodavnom tržištu prisiljeni svoje poslovne aktivnosti i obveze financirati nepovoljnim zaduživanjem kod poslovnih banaka i drugih financijskih institucija.

⁴³ Financijska izvješća Iskon Interneta d.d. za 2008. i 2009. godinu.

⁴⁴ Zaduzenost prema bankama i drugim financijskim institucijama u 2009. godini iznosila je nula (0) kuna.

⁴⁵ Ukupna zaduzenost prema HT-u na kraju 2009. godine iznosi preko 226 milijuna kuna.

HAKOM je mišljenja da Iskon zbog jednostavnog ili povlaštenog pristupa kapitalu ili novčanim izvorima ima značajnu prednost u odnosu na ostale operatore na tržištu maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu i veliku mogućnost za zloupotrebu položaja praksom istiskivanja cijena, kako bi zadržao postojeći ili čak povećao tržišni udjel sebi i svom vladajućem društvu.

Zbog svega gore navedenog, HAKOM je prepoznao prepreku jednostavnog ili povlaštenog pristupa tržištima kapitala ili novčanim izvorima kao značajnu prepreku za ulazak ostalih operatora na tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu.

e) prepreke prelaska za krajnje korisnike

Prilikom procjene postoje li prepreke pri prelasku krajnjih korisnika s bivšeg monopolista na nove operatore koji djeluju na tržištu potrebno je utvrditi postoji li razlika u trošku, s jedne strane, za nove operatore koji pokušavaju steći novog korisnika u odnosu na trošak koji ima operator iz razdoblja monopola pri zadržavanju postojećih korisnika. Prema mišljenju HAKOM-a prilikom usporedbe prethodno spomenutih troškova dolazi do određene razlike u samom trošku na štetu novih operatora. Naime, HT, kao bivši monopolist, predstavlja vrlo snažno i prepoznatljivo tržišno ime koje je poznato gotovo svim krajnjim korisnicima i koji, u slučaju sličnih maloprodajnih cijena koje nude ostali operatori na tržištu, nemaju potrebu mijenjati operatora.

S druge strane, novi operatori nemaju toliko snažno i prepoznatljivo tržišno ime iz čega proizlazi da moraju uložiti dodatne napore kroz oglašavanje svog tržišnog imena i stvaranja slike kvalitetnog i pouzdanog operatora kako bi isti postao prepoznatljiv, a samim time i zanimljiv krajnjim korisnicima.

Uzevši u obzir da postoji određena razlika u trošku s jedne strane stjecanja, a s druge strane, zadržavanja krajnjih korisnika, navedeno predstavlja prepreku ulaska na tržište.

f) stupanj diverzifikacije usluga

Zbog početnih ulaganja u uslugu izdvojenog pristupa lokalnoj petlji, na koja su operatori bili prisiljeni zbog nepostojanja indirektnog pristupa mreži bivšeg monopolista (veleprodajne usluge Bitstream pristupa), novim operatorima je omogućeno diverzificirati svoje usluge od HT-ovih što dovodi do ublažavanja prepreka putem diverzifikacije usluga za ulazak novih operatora na tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu. Međutim, za očekivati je da će u budućnosti tamo gdje nije moguće izdvojiti ili pružiti uslugu izdvojenog pristupa lokalnoj petlji ili isto nije isplativo za nove operatore zbog visokih nenadoknadivih troškova, isti biti prisiljeni uzeti veleprodajnu uslugu Bitstream pristupa, što će u određenim područjima dovesti do smanjenja mogućnosti za diverzifikacijom usluga od strane novih operatora. U tom slučaju diverzifikacija usluga predstavlja značajnu prepreku za ulazak na tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu.

g) ekonomije opsega

Ekonomije opsega (eng. *economy of scope*) se odnose na potencijalne prednosti operatora dobivene zajedničkom ponudom različitih proizvoda i usluga. Infrastrukturni operatori su horizontalno integrirani operatori odnosno operatori koji krajnjim korisnicima nude čitavu

lepezu usluga (javno dostupna telefonska usluga, usluga širokopojasnog pristupa Internetu, usluga IPTV-a). Upravo spomenuta horizontalna integriranost omogućava operatorima korištenje prednosti ekonomija opsega.

U gore navedenim mjerilima je spomenuto kako će operatori, koji ulaze na tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu, za prvu akviziciju korisnika većinom izabrati indirektan pristup mreži kroz uslugu Bitstream pristupa, a ne direktan pristup mreži kroz uslugu izdvojene lokalne petlje ili gradnju vlastite pristupne mreže zbog nižih nenadoknadivih troškova. Uzevši u obzir da je usluga Bitstream pristupa usluga koja omogućava lakši ulazak na tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu, ali pritom operatorima u potpunosti ne omogućuje utjecanje na tehničke i kvalitativne karakteristike usluge koju pruža krajnjem korisniku, operatori neće biti u mogućnosti koristiti prednosti ekonomija opsega.

Naime, transportni dio mreže je kod usluge izdvojenog pristupa lokalnoj petlji u mreži alternativnog operatora, a kod usluge Bitstream pristupa (neovisno o tehnologiji) u mreži HT-a. Iz navedenog razloga je i različita cijena na veleprodajnoj razini za različite brzine. U skladu s navedenim, operatori neće biti u mogućnosti koristiti prednosti ekonomija opsega.

Sukladno tome, novi operatori koji planiraju ući na tržište, da bi konkurirali postojećim operatorima na način da i sami uživaju koristi od ekonomija opsega, trebali bi početi ulagati u uslugu izdvojenog pristupa lokalnoj petlji i istovremeno ući na velik broj tržišta, što povećava njihove troškove ulaska koje neće biti u mogućnosti vratiti u trenutku kada odluče, ili budu prisiljeni, napustiti tržište.

Slijedom svega navedenog, HAKOM smatra da postojanje ekonomija opsega može predstavljati zapreke ulasku operatorima koji tek ulaze ili namjeravaju ući na tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu.

h) ekonomije razmjera

Ekonomije razmjera (eng. *economy of scale*) nastaju smanjivanjem jediničnih (prosječnih) troškova proizvodnje, zbog povećanja obujma (volumena) proizvodnje.

HT je prvi počeo pružati uslugu pristupa širokopojasnom Internetu na području Republike Hrvatske i kao takav uživa prednosti ekonomija razmjera pružajući uslugu širokopojasnog pristupa Internetu najvećem broju krajnjih korisnika. Iz navedenog slijedi kako je jedinični trošak HT-a za pružanje navedene usluge puno niži od troška koji će za istu uslugu imati operator koji tek ulazi na tržište ili operator koji za pružanje usluge širokopojasnog pristupa Internetu koristi indirektan pristup mreži. Navedeno je logično zbog, kao što je gore u dokumentu i navedeno, nižih nenadoknadivih troškova.

Naime, trošak pružanja usluge širokopojasnog pristupa Internetu operatoru koji koristi indirektan pristup mreži odnosno veleprodajnu uslugu Bitstream pristupa je isti, bez obzira na broj korisnika, odnosno ostvareni broj pristupa Internetu. Za razliku od ostalih operatora, u slučaju HT-a, ukupni trošak usluge po jedinici pružanja usluge pada u odnosu na ostvareni broj pristupa s obzirom da je HT infrastrukturni operator odnosno posjeduje vlastitu pristupnu mrežu.

5.1.2. Pravne ili regulatorne zapreke ulaska na tržište

Na temelju preporuke Europske komisije, pravne ili regulatorne zapreke ne ovise o ekonomskim uvjetima, već proizlaze iz pravnih, administrativnih ili ostalih sličnih mjera koje indirektno utječu na ulazak novih operatora na tržište.

Na temelju dokumenta ERG-a⁴⁶, glavne pravne ili regulatorne zapreke ulaska na tržište odnose se na sljedeće:

- potreba za administrativnom odlukom odnosno dozvolom kako bi se moglo započeti s komercijalnim radom;
- ograničenja i uvjeti povezani uz uporabu radiofrekvencijskog spektra;
- utjecaji načina na koji je postavljena regulacija na nove operatore koji planiraju ući na tržište.

a) potreba za administrativnom odlukom odnosno dozvolom kako bi se moglo započeti s komercijalnim radom

Na temelju članka 31. ZEK-a svaka pravna ili fizička osoba ima pravo postaviti, upotrebljavati i davati na korištenje elektroničku komunikacijsku mrežu te pružati elektroničke komunikacijske usluge na području Republike Hrvatske bez pribavljanja posebnog ovlaštenja odnosno u mogućnosti su navedene usluge pružati samo na temelju općeg ovlaštenja. Opće ovlaštenje podrazumijeva da su, sukladno članku 32. ZEK-a, obvezni 15 dana prije početka pružanja usluga obavijestiti u pisanom obliku HAKOM o svojoj namjeri. Do stupanja na snagu ZEK-a odnosno na temelju ZOT-a operatori su od HAKOM-a trebali ishoditi prijavu i dozvolu za rad.

b) ograničenja i uvjeti povezani uz uporabu radiofrekvencijskog spektra

Navedeni tip zapreke se ne odnosi na tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu koje je obrađeno u ovom dokumentu.

c) utjecaji načina na koji je postavljena regulacija na nove operatore koji planiraju ući na tržište

HAKOM smatra da ne postoje nikakve odredbe, u zakonskim ili podzakonskim aktima, koje bi onemogućile operatora koji je izgradio vlastitu pristupnu mrežu da ostvari ulazak na tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu i počne pružati komercijalne usluge. Nadalje, svaki operator koji ulazi na tržište ne mora sagraditi vlastitu pristupnu mrežu da bi pružao usluge korisnicima, već je u mogućnosti koristiti veleprodajne ponude koje je HT, kao operator sa značajnom tržišnom snagom na vertikalno povezanim veleprodajnim tržištima, obvezan ponuditi svim operatorima koji djeluju na tržištu. Također, svaki operator će, neovisno o tržišnom udjelu i vremenu u kojem je prisutan na tržištu, koristiti jednake, nediskriminirajuće veleprodajne uvjete koji su transparentno objavljeni.

⁴⁶ ERG (08) 21 ERG Report on 3 criteria test final 080604. Tijelo europske grupe regulatora promijenilo je ime u BEREC (Body of European Regulators for Electronic Communications).

Tržište nepokretnih mreža smatra se neograničenim resursom iz čega proizlazi da broj operatora nepokretnih mreža koji krajnjim korisnicima nude uslugu maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu nije ograničen. Naime, svaki operator koji ima poslovni plan ima mogućnost ulaska na tržište. U prvoj fazi liberalizacije operatori su za koncesiju morali izdvojiti 40 milijuna kuna, u drugoj fazi liberalizacije koncesija je iznosila 8 milijuna kuna, dok je u trećoj fazi za ulazak na tržište potrebno platiti dozvolu u iznosu od 20.000 kuna. Iz navedenog je vidljivo kako su poduzeti koraci koji su minimizirali ili u potpunosti uklonili pravne i regulatorne zapreke ulaska na tržište, odnosno koraci koji su omogućili ulazak na tržište većeg broja operatora, a samim time i liberalizaciju tržišta.

5.1.3. Zaključak o prvom mjerilu

Na temelju svih činjenica iznesenih u prvom mjerilu, HAKOM zaključuje kako na tržištu maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu postoje strukturne zapreke ulaska na tržište. S druge strane, na istom tržištu ne postoje pravne ili regulatorne zapreke ulaska na tržište.

U skladu s navedenim HAKOM zaključuje da je prvo mjerilo zadovoljeno.

5.2. Drugo mjerilo: struktura tržišta koja ne teži razvoju djelotvornog tržišnog natjecanja unutar odgovarajućeg vremenskog okvira

Prvo mjerilo, koje je obrađeno u poglavlju 5.1. ovog dokumenta, je statičko mjerilo na temelju kojeg je HAKOM u mogućnosti procijeniti postoje li u određenom trenutku visoke i trajne strukturne, pravne ili regulatorne zapreke ulaska na tržište. Drugo mjerilo je dinamičko mjerilo na temelju kojeg je HAKOM u mogućnosti odrediti teži li tržište u određenom razdoblju djelotvornom tržišnom natjecanju. Iz navedenog je vidljivo da se prva dva mjerila međusobno nadopunjuju odnosno HAKOM na temelju oba mjerila može izvući zaključak je li nužno prethodno regulirati određeno tržište.

S obzirom da je na temelju dokumenta ERG-a⁴⁷ teško odrediti razdoblje u kojem bi trebalo promatrati teži li tržište djelotvornom tržišnom natjecanju, HAKOM smatra kako je najrazumnije da isto bude jednako razdoblje koje se inače koristi kod analize mjerodavnog tržišta⁴⁸. Sukladno navedenom i članku 52. stavku 2. ZEK-a, a prema kojem je HAKOM postupak analize tržišta obvezan provoditi najmanje svake tri godine, HAKOM će drugo mjerilo promatrati u razdoblju od tri godine.

Regulatornim tijelima prilikom procjene drugog mjerila, sukladno dokumentu ERG-a⁴⁹, može pomoći jedno ili više sljedećih mjerila:

- tržišni udjeli operatora;
- cjenovna kretanja;
- nadzor infrastrukture kod koje postoje visoke zapreke razvoju infrastrukturne konkurencije;
- stupanj diverzifikacije proizvoda;

⁴⁷ ERG (08) 21 ERG Report on 3 criteria test final 080604

⁴⁸ HAKOM će postupak analize tržišta provesti isključivo u slučaju ako se pokaže kako su istodobno zadovoljena sva tri mjerila te ovom prilikom ni na koji način ne prejudicira rezultate Testa tri mjerila.

⁴⁹ ERG (08) 21 ERG Report on 3 criteria test final 080604

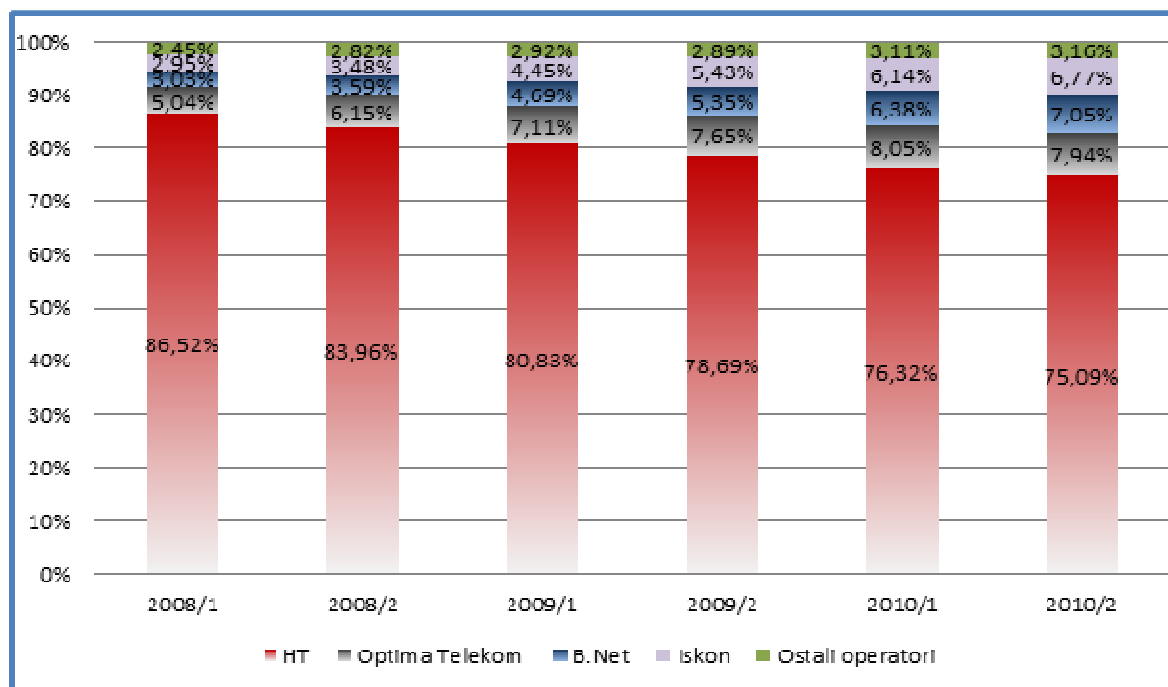
- potencijalna konkurencija;
- zapreke stjecanja tržišnog udjela.

U nastavku su navedena mjerila koja je HAKOM koristio u cilju utvrđivanja stvarnog stanja na tržištu elektroničkih komunikacija u Republici Hrvatskoj, odnosno utvrđivanja teži li tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu djelotvornom tržišnom natjecanju unutar odgovarajućeg vremenskog okvira.

a) tržišni udjeli operatora

Tržišni udjel operatora smatra se glavnim pokazateljem prilikom procjene teži li određeno tržište djelotvornom tržišnom natjecanju. HAKOM je upitnikom, koji je poslan operatorima unutar ovog postupka, prikupljao podatke za razdoblje od početka 2008. godine do kraja 2010. godine.

Slika 8. Tržišni udjeli operatora prema broju priključaka

Izvor: Upitnik za tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa

Na slici 8. prikazani su tržišni udjeli operatora koji djeluju na tržištu maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu prema broju priključaka, za promatrano razdoblje. Za tržište na kojem operator s najvećim tržišnim udjelom kroz određeni niz godina održava velik, gotovo konstantan tržišni udjel, teško bi se moglo zaključiti kako isto teži djelotvornom tržišnom natjecanju.

Isto tako, iz prikupljenih podataka, može se vidjeti kako operator s najvećim tržišnim udjelom uspijeva pridobiti najveći broj novih krajnjih korisnika i na taj način dodatno učvršćuje svoj položaj na predmetnom tržištu, a što je vidljivo iz zadržavanja gotovo konstantnog tržišnog udjela.

Temeljem navedenog, HAKOM zaključuje kako velik tržišni udjel najvećeg operatora na tržištu ukazuje na činjenicu kako tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu ne teži djelotvornom tržišnom natjecanju.

b) cjenovna kretanja

Analizom cijena usluga maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu u promatranom razdoblju je utvrđeno kako HT i njegovo povezano društvo Iskon relativno često nude različite promotivne akcije putem kojih svojim krajnjim korisnicima omogućuju povoljnije uvjete korištenja usluge i/ili različite dodatne pogodnosti koje nisu nužno vezane uz elektroničke komunikacijske usluge kao na što su, na primjer poklone relativno velike vrijednost (fotoaparati, televizori i sl.). Navedeno je uvjetovano potpisivanjem ugovora uz obvezno trajanje pretplatničkog odnosa na način da osim novih korisnika iste mogu koristiti, uz produženje trajanja ugovornog odnosa, i postojeći korisnici.

Nastavno, iako bi glavni smisao promotivnih akcija trebao biti upoznavanje tržišta, odnosno krajnjih korisnika, s karakteristikama nove usluge, analiza istih potvrđuje kako se često radi o nuđenju istih paketa usluga u koji su, za potrebe provedbe nove promotivne akcije, uvedene minimalne izmjene. Takvim ponašanjem, HT i Iskon jačaju svoju trenutnu tržišnu poziciju i osiguravaju stabilnu bazu korisnika koja bi im trebala omogućiti zadržavanje značajnog tržišnog udjela i u budućem razdoblju.

Učinak navedenog djelovanja na ostale operatore na tržištu može biti negativan te im otežati poslovanje ukoliko nisu spremni reagirati i krajnjim korisnicima omogućiti ponude s jednakim ili većim pogodnostima. Međutim, operatori najčešće ne raspolažu financijskim sredstvima koja bi im omogućila da, posebice tijekom dužeg razdoblja, u cilju povećanja broja korisnika usluge maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu, istu nude po cijenama koje često nisu dovoljne za pokriće svih troškova, odnosno po cijenama koje dugoročno ne osiguravaju potrebnu razinu prihoda.

Učestalost i karakteristike dosadašnjih promotivnih akcija vođenih od strane HT-a i Iskona navode na zaključak kako bi takvo nuđenje usluga, ukoliko bi se pokazalo da prihodi od prodaje istih ne pokrivaju sve troškove koje njihovo pružanje uzrokuje, moglo pridonijeti ozbiljnom narušavanju razvitka tržišne konkurencije. Naime, drugi operatori nisu u mogućnosti odgovoriti na navedeno ponašanje HT-a i Iskona budući da bi nuđenjem jednakih ili većih pogodnosti krajnjim korisnicima, obzirom na financijsku neisplativost istih, ugrozili vlastiti opstanak na tržištu.

Navedeno ponašanje HT-a i Iskona uzrokovalo je da oni, unatoč postojanju regulacije na veleprodajnoj razini, i dalje imaju snažan udjel na tržištu maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu.

Uzevši u obzir navedeno, odnosno činjenicu kako se snižavanjem cijena i intenzivnim promotivnim ponudama od strane HT-a i Iskona može ugroziti postojeće stanje na tržištu, a time i daljnji razvoj djelotvornog tržišnog natjecanja, HAKOM zaključuje kako cjenovna kretanja pokazuju da tržište ne teži djelotvornom tržišnom natjecanju.

c) nadzor infrastrukture kod koje postoje visoke zapreke razvoju infrastrukturne konkurencije

Iako se ovaj kriterij upotrebljava kod procjene prvog mjerila, koristi se i kod procjene drugog mjerila, ali na način da se promatra kao potencijalna prepreka koja sprječava da tržište teži djelotvornom tržišnom natjecanju unutar odgovarajućeg vremenskog okvira.

Kod prvog mjerila, odnosno prilikom procjene strukturnih zapreka ulaska na tržište, zaključeno je kako je postojanje veleprodajnih ponuda ublažilo zapreke koje su proizlazile iz navedenog mjerila.

Po mišljenju HAKOM-a regulacija koja se provodi na veleprodajnoj razini, odnosno postojeće ponude na tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa Internetu i tržišta veleprodajnog (fizičkog) pristupa mrežnoj infrastrukturi (uključujući dijeljeni ili potpuni izdvojeni pristup) nisu dovoljne da bi tržište, u odsustvu regulacije, a vodeći računa o činjenici da je HT jedini infrastrukturni operator na tržištu, težilo djelotvornom tržišnom natjecanju.

Dokaz navedenog proizlazi iz činjenice da je tržišni udjel HT-a i njegovog povezanog društva Iskona i dalje vrlo visok iako je, u razdoblju za koje su se prikupljali podaci iz upitnika, navedena veleprodajna regulacija bila na snazi.

Temeljem navedenog kriterija HAKOM je mišljenja kako, u odsustvu regulacije, tržište neće težiti djelotvornom tržišnom natjecanju. Naime, čak i u slučaju dodatne regulacije na veleprodajnoj razini (poput uvođenja obveze samostalnog širokopojasnog pristupa, odnosno „golog“ bitstream pristupa) potrebno je pričekati da prođe određeno razdoblje kako bi se vidjeli učinci nove usluge na tržište te nije za očekivati kako će isti u potpunosti biti postignuti u relativno kratkom roku.

5.2.1. Zaključak o drugom mjerilu

Na temelju svih činjenica iznesenih u drugom mjerilu, HAKOM zaključuje kako tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu ne bi, u odsustvu regulacije, težilo djelotvornom tržišnom natjecanju.

U skladu s navedenim HAKOM zaključuje da je drugo mjerilo zadovoljeno.

5.3. Treće mjerilo: primjena mjerodavnih propisa o zaštiti tržišnog natjecanja sama po sebi ne omogućuje na odgovarajući način uklanjanje nedostataka na tržištu

Na temelju dokumenta ERG-a⁵⁰, regulatorno tijelo bi trebalo procijeniti je li primjena propisa o zaštiti tržišnog natjecanja dovoljna da ukloni nedostatke koji postoje ili koji se mogu pojaviti na tržištu elektroničkih komunikacija. Navedena procjena mogla bi uključivati sljedeće:

- stupanj općeg nekonkurentskog ponašanja;
- stupanj kompleksnosti uklanjanja nekonkurentskog ponašanja;
- nekonkurentsko ponašanje može dovesti do nepopravljive štete na mjerodavnom tržištu ili na povezanim tržištima;

⁵⁰ ERG (08) 21 ERG Report on 3 criteria test final 080604

- potreba za regulatornom intervencijom kako bi se dugoročno osigurao razvoj djelotvornog tržišnog natjecanja na tržištu.

a) stupanj općeg nekonkurentskog ponašanja

Propisi o zaštiti tržišnog natjecanja mogli bi se smatrati dostatnim za uklanjanje nedostataka na tržištu u slučaju da ne postoji velika i učestala potreba za djelovanjem Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja. S druge strane, ako nedostaci koji postoje ili se mogu pojaviti na tržištu zahtijevaju učestalu potrebu za intervencijom od strane Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja, poput zabrane svakog daljnjeg postupanja poduzetnika kojem je utvrđena zlouporaba vladajućeg položaja, određivanja mjera, uvjeta i rokova za otklanjanje štetnih učinaka,⁵¹ moglo bi se smatrati da propisi o zaštiti tržišnog natjecanja nisu dostatni za uklanjanje nedostataka koji postoje na tržištu.

b) stupanj kompleksnosti uklanjanja nekonkurentskog ponašanja

Agenciji za zaštitu tržišnog natjecanja svojevrsan problem može predstavljati kompleksnost određivanja stupnja nekonkurentskog ponašanja od strane operatora sa značajnom tržišnom snagom ili operatora koji imaju zajedničku značajnu tržišnu snagu. Navedeno Agenciji za zaštitu tržišnog natjecanja može predstavljati problem iz razloga što ne raspolaže tipom informacija od operatora koji djeluju na tržištu nužnim za utvrđivanje stvarnog stanja, odnosno nije odgovarajuće upoznata sa situacijom na tržištu. U navedenom slučaju, prethodna regulacija bi bila puno učinkovitija za tržište, nego da se nekonkurentsko ponašanje pokušava ukloniti naknadnom (*ex-post*) regulacijom.

c) nekonkurentsko ponašanje može dovesti do nepopravljive štete na mjerodavnom tržištu ili na povezanim tržištima

Na tržištu se mogu dogoditi situacije u kojima je pravovremena intervencija neophodna kako bi se spriječile ozbiljne ili nepopravljive štete koje mogu biti nanesene konkurenciji od strane operatora sa značajnom tržišnom snagom. U navedenim slučajevima odnosno u situacijama u kojima je nužna brza intervencija od strane regulatorne institucije, propisi o zaštiti tržišnog natjecanja, odnosno naknadna regulacija, ne bi bili dovoljni, već je u navedenim slučajevima potrebna prethodna regulacija.

d) potreba za regulatornom intervencijom kako bi se dugoročno osigurao razvoj djelotvornog tržišnog natjecanja na tržištu

U nekim slučajevima primjena propisa o zaštiti tržišnog natjecanja odnosno naknadna regulacija može stvoriti određene probleme u poticanju razvoja djelotvornog tržišnog natjecanja u budućem razdoblju. Konkretno, u slučajevima u kojima je moguće dupliciranje infrastrukture odnosno u slučajevima u kojima je potrebno poticati razvoj infrastrukturne konkurencije, primjena prethodne regulacije mogla bi se dugoročno smatrati učinkovitijom od primjene samo naknadne regulacije odnosno od primjene propisa iz područja tržišnog natjecanja. Naime, poticanje razvoja infrastrukturne konkurencije zahtjeva unaprijed definiranje svih ključnih uvjeta, a što propisima o zaštiti tržišnog natjecanja nije moguće.

⁵¹ Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja (NN 79/2009), članak 14.

Nastavno na navedeno, HAKOM je sljedećeg mišljenja.

Kod trećeg mjerila nije bitno uzeti u obzir samo činjenicu jesu li propisi o zaštiti tržišnog natjecanja dovoljni da se naknadnom regulacijom riješi potencijalni problem koji se pojavio na tržištu, već je potrebno u obzir uzeti i činjenicu u kojem razdoblju, u slučaju da se pojavi određeni problem, propisi o zaštiti tržišnog natjecanja mogu isti riješiti.

HAKOM smatra kako bi propisi o zaštiti tržišnog natjecanja bili dovoljni da se naknadnom regulacijom riješi potencijalni problem koji se može dogoditi na tržištu, međutim primjena istih u ovom trenutku ne omogućava brzo rješavanje potencijalnih problema odnosno rješavanje problema u nekoliko tjedana. S druge strane ZEK, uz dugogodišnju praksu i iskustvo koje HAKOM ima u regulaciji tržišta elektroničkih komunikacija, omogućava brzu reakciju od strane HAKOM-a, što znači da je HAKOM-u dovoljno nekoliko tjedana, u slučaju da nije potrebno tražiti dodatne podatke, da napravi analizu i uz pomoć prethodne regulacije reagira na vrijeme u slučaju pojavljivanja novog tarifnog paketa operatora sa značajnom tržišnom snagom koji bi mogao negativno utjecati na razvoj djelotvornog tržišnog natjecanja.

U ovom trenutku tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu nije predmet prethodne regulacije. Uzevši u obzir sam značaj navedenog tržišta za liberalizacijski proces tržišta elektroničkih komunikacija u Republici Hrvatskoj te činjenicu da se na istom mogu dogoditi situacije u kojima je pravovremena intervencija neophodna (npr. rješavanje pitanja novog tarifnog paketa koji se pojavio na tržištu u maksimalno nekoliko tjedana) kako bi se spriječile ozbiljne ili nepopravljive štete koje mogu biti nanesene konkurenciji od strane operatora sa značajnom tržišnom snagom, HAKOM smatra kako primjena propisa o zaštiti tržišnog natjecanja, odnosno naknadna regulacija, nije dovoljna da u odgovarajućem vremenu uklone sve nedostatke koji se mogu pojaviti na tržištu. Dakle, naknadno sankcioniranje zlouporaba vladajućeg položaja sukladno Zakonu o zaštiti tržišnog natjecanja moglo bi se pokazati kao zakašnjelo za zadržavanje postojećeg stupnja liberalizacije i uvjeta tržišnog natjecanja.

Osim navedenog, HAKOM smatra potrebnim navesti i sljedeće. Naime, novi Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja, koji je na snagu stupio 01. listopada 2010. godine, određuje kako se postupci ocjene sporazuma i utvrđivanja zlouporabe pokreću i vode isključivo po službenoj dužnosti. Navedeno znači kako je Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja, koja ima opću nadležnost zaštite tržišnog natjecanja, a ne samo osiguravanja djelotvornog tržišnog natjecanja u području elektroničkih komunikacija, u mogućnosti sama odlučiti koje postupke hoće, a koje postupke neće pokrenuti, zavisno od procijenjenog učinka na tržišno natjecanje.

Nadalje, Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja jasno propisuje sve faze postupka⁵² koje treba provesti kako bi se mogla donijeti konačna odluka. U bitnome, prvi korak čini zaključak o pokretanju postupka nakon kojeg slijedi postupak prikupljanja podataka. Nakon što se prikupe podaci slijedi obavijest o preliminarno utvrđenim činjenicama u postupku koja se dostavlja strankama u postupku. Na istu stranke se imaju pravo očitovati pisanim putem, predlagati dodatne dokaze te zatražiti održavanje usmene rasprave. Također, u mogućnosti su ostvariti pravo uvida u spis.

⁵² Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja (NN 79/2009)

Nakon obavijesti o preliminarno utvrđenim činjenicama u postupku, slijedi u pravilu usmena rasprava nakon koje Vijeće na sjednici utvrđuje povredu Zakona o zaštiti tržišnog natjecanja donoseći odluku. Nakon što se donese odluka, stranci se dostavlja obavijest o utvrđenom činjeničnom stanju te uručuje poziv na glavnu raspravu. Tijekom glavne rasprave stranka ima mogućnost davanja obrane te izvođenja dokaza u svrhu izricanja upravno-kaznene mjere. Tek nakon završetka glavne rasprave Vijeće donosi jedinstveno rješenje koje uključuje povredu te, po potrebi, upravno-kaznenu mjeru.

Iz prethodno ukratko opisanog postupka vidljivo je kako propisi o zaštiti tržišnog natjecanja ne omogućavaju brzo rješavanje problema, a na mjerodavnom tržištu maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu o brzini reakcije ovisi daljnji razvoj djelotvornog tržišnog natjecanja

5.3.1. Zaključak o trećem mjerilu

Na temelju svih činjenica iznesenih u trećem mjerilu, HAKOM zaključuje kako za tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu primjena propisa o zaštiti tržišnog natjecanja, odnosno naknadna regulacija, ne omogućuje na odgovarajući način uklanjanje nedostataka na tržištu.

U skladu s navedenim HAKOM zaključuje da je treće mjerilo zadovoljeno.

5.4. Stajalište nadležnog regulatornog tijela o utvrđivanju je li mjerodavno tržište podložno prethodnoj regulaciji

Prema mišljenju HAKOM-a, a kako je i dokazano u poglavljima 5.1., 5.2. i 5.3. ovog dokumenta, mjerodavno tržište maloprodaje širokopojasnog pristupa Internetu je podložno prethodnoj regulaciji i to iz razloga što su istodobno zadovoljena sva tri mjerila iz članka 53. stavka 2. ZEK-a.

U skladu s navedenim, odnosno činjenicom da je utvrdio kako je tržište koje nije sastavni dio preporuke podložno prethodnoj regulaciji, HAKOM će nastaviti postupak analize tržišta koji uključuje procjenu postojanja operatora sa značajnom tržišnom snagom, utvrđivanje svih postojećih i potencijalnih prepreka razvoju djelotvornog tržišnog natjecanja kao i određivanja razumnih i opravdanih regulatornih obveza operatorima za koje se utvrdi da imaju status operatora sa značajnom tržišnom snagom.

6. Prilozi

6.1. Prilog A – mišljenje Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja

- bit će omogućeno nakon što HAKOM zaprimi službeno mišljenje Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja na dokument s javne rasprave.